

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**IESLODZĪTO PERSONU RESOCIALIZĀCIJA ATKARĪBU
MAZINĀŠANAS PROGRAMMĀ, TĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES UN
PERSONAS INTEGRĀCIJA SABIEDRĪBĀ PĒC SODA IZCIEŠANAS**

BAKALAURA DARBS

Autors: Diāna Bergmane
Studenta apliecības Nr.: db17052
Darba vadītājs: lektore Evija Vīnkalna

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Neskatoties uz to, ka Latvijas penitenciāro sistēmu, kopš 2016. gada ir papildinājis jauns resocializācijas centrs atkarīgām personām, kurš nodrošina iespēju uzņemt līdz 200 notiesātajiem vienlaikus, vēl joprojām novērojama zema to iesaiste kādā no centra piedāvātajām apakšprogrammām. Latvijā, raugoties no valsts normatīvo aktu sistēmas, notiesāto personu iesaiste resocializācijas pasākumos ir brīvprātīga. Ņemot vērā iepriekšminēto, valsts maksimāli efektīvi nespēj izmantot ieguldītos līdzekļus, kas nākotnē spētu samazināt recidīva (ar recidīvu domāts, jebkurš jauns, tīši izdarīts noziedzīgs nodarījums) vidū, kas ieslodzījumā nonāk atkārtoti.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt notiesāto personu sociālās rehabilitācijas līdzekli – resocializāciju atkarību mazināšanas programmu, tādejādi izstrādājot likumprojekta grozījumus Latvijas Sodū izpildes kodeksā, ar mērķi ieviest šāda veida rehabilitāciju, kā obligātu. Lai sasniegtu mērķi tika veikts juridiskās un cita veida literatūras apkopojums, definēts resocializācijas jēdziens, analizēta gan Latvijas, gan ārvalstu pieredze resocializācijas programmu izmantošanā darbā ar ieslodzītām personām, kā arī veikts apkopojums par Latvijā nesen ieviestu resocializācijas programmu personām, kas atkarīgas no alkohola, narkotiskajām vai psihotropajām vielām. Papildus tika analizēta notiesāto personu obligāta resocializācijas ieviešanu, no cilvēktiesību viedokļa.

Pētījuma rezultātus var izmantot, lai nākotnē veiktu izmaiņas likumdošanā un atkarīgo personu iesaiste savas atkarības mazināšanā būtu obligāts pasākums, laika posmā, kad tā izcieš sodu par pastrādāto noziedzīgo nodarījumu.

Atslēgas vārdi: resocializācija, atkarīgās personas, atkarību mazināšanas programma, Ieslodzījuma vietu pārvaldes Atkarīgo centrs, penitenciārā sistēma.

Darba apjoms un struktūra: bakalaura darbu veido ievads, četras nodaļas, kopsavilkums, izmantotās literatūras avotu saraksts un pielikumi.

ANNOTATION

Even though the Latvian penitentiary system has been supplemented by a new resocialization centre for addicts since 2016 which provides an opportunity to receive up to 200 convicts at a time, involvement of these persons in one of the sub-programs offered by the centre is still low. In Latvia, the involvement of convicted persons is voluntary in resocialization activities from the point of view of the system of state regulatory documents. Considering the information mentioned above, the state is not able to use the invested funds as effectively as possible in order to be able to reduce recidivism (any new, intentionally committed criminal offense) in future for persons who are re-imprisoned.

The aim of the bachelor's thesis is to study the means of social rehabilitation of convicted persons – resocialization addiction reduction program – thus developing amendments to the Latvian Penitentiary Code with the aim to introduce this type of rehabilitation as mandatory. To achieve the goal, a collection of legal and other literature was analysed, the concept of resocialization was defined, both Latvian and foreign experience in using resocialization programs in work with prisoners was analysed as well as summary was developed about the recent resocialization program for people with alcohol, drug or psychotropic substances addictions in Latvia. In addition, introduction of mandatory resocialization of convicted persons was analysed from the point of view of human rights.

The results of the research can be used to make future changes in legal acts and to make the involvement of addicts in reducing their addiction a mandatory measure during the period when they are serving a sentence for a criminal offense.

Keywords: resocialization, addicts, addiction reduction program, Prison Administration Addiction Centre, penitentiary system.

Scope and structure of the work: the bachelor's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, list of literature and sources used, annexes.

SATURS

Ievads	5
1. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija	8
1.1. Resocializācijas jēdziens	8
1.2. Resocializācijas līdzekļi ieslodzījuma vietās Latvijā	19
2. Atkarību mazināšanas programma	22
2.1. Notiesāto personu resocializācija, iesaistot atkarību mazināšanas programmā	22
2.2. Nepieciešamība ieviest obligātu notiesāto personu iesaisti atkarību mazināšanas programmā	27
2.3. Resocializācijas ieviešanas analīze no cilvēktiesību viedokļa	30
3. Ieslodzījuma vietu resocializācijas sistēmas salīdzinājums ārvalstīs	34
4. Pētījuma rezultātu apkopojums	38
4.1. Padziļinātā intervija	38
4.2. Fokusa grupas diskusija	42
4.3. Likumprojekta anotācija grozījumu veikšanai	45
Kopsavilkums	49
Izmantotā literatūra un avoti	50
Pielikumi	54
Dokumentārā lapa	64

IEVADS

Pēc Ieslodzījuma vietu pārvaldes (turpmāk – IeVP) pieejamajiem datiem, Latvijā atkārtoti ieslodzījumā nonāk vidēji 52% vīriešu, kuri kaut reizi sodu ir izcietuši ieslodzījuma vietā. Iepazīstoties ar sieviešu kārtas pārstāvju statistiku, vidēji atkārtoti ieslodzījumā nonāk 41% sieviešu.¹ Iepriekšminētie statistikas rādītāji ir vieni no augstākajiem Eiropā. Norvēģijā šie statistikas rādītāji ir vieni no zemākajiem, kur vidēji, piemēram, 2019. gadā tikai 20% no ieslodzītajiem atgriežas ieslodzījumā.² Polijā vidējais recidīvisma (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītājs sasniedz ap 42%.³ Iepazīstoties ar iepriekšminētajiem datiem, darba autorei radās jautājums, par to kādēļ Latvijā tā ir gandrīz puse, bet Norvēģijā vidēji tikai piektā daļa no notiesātajām personām atkārtoti nonāk ieslodzījumā. Noteikti viens no iekšējiem faktoriem, kas to ietekmē, ir katras valsts ieslodzījuma vietu sistēma kopumā, tās attīstība un notiesāto, apcietināto personu resocializācija.

Notiesāto personu resocializācija ir svarīgs un aktuāls jautājums, jo ieslodzījumā, tās ir izolētas no kopienas, sociālās dzīves.

Notiesāto personības resocializācija galvenokārt ir saistīta ar vērtību pārorientēšanos, sociāli pozitīvu mērķu izvirzīšanas mehānisma veidošanos tajos un spēcīgi sociāli pozitīvas uzvedības stereotipu stabilitātes attīstību. Apstākļu radīšana sociāli pielāgotas personības uzvedības veidošanai ir korekcijas iestāžu galvenais uzdevums.⁴

Villiams Litls (William Little), kas ir socioloģijas nozares eksperts, vairāku grāmatu un publikāciju autors, par resociālizāciju veicis apkopojumu no kā izriet, ka tā ir sekundāra socializācija, kas notiek visā indivīda dzīvē saistībā ar viņa attieksmes, mērķu, normu un dzīves vērtību izmaiņām. Jēdziens “socializācija” nozīmē “iesaistīšanos, saikni ar sabiedrību, savukārt

¹ Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskais gada pārskats par 2019. gadu: Ieslodzīto statistika Latvijā. Pieejams: <https://www.ievp.gov.lv/lv/gada-publiskie-parskati> [aplūkots 07.05.2021.]

² Dreisinger, B: I toured prisons around the world — and the system that seems the most relaxed is also one that works. Business Insider. Pieejams: <https://www.businessinsider.com/norways-prisons-are-better-than-the-american-prisons-2018-6> [aplūkots 07.05.2021.]

³ World prison Brief data (2018). Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/poland> [aplūkots 07.05.2021.]

⁴ Balode L.: Bijušo ieslodzīto resocializācijā jāiesaistās sabiedrībai. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/294438-bijuso-ieslodzito-resocializacija-jaiesaistas-sabiedribai-2018> [aplūkots 26.04.2021.]

burts “a” jēdzienā “asocializācija” nozīmē šāda savienojuma antisociālu raksturu, it kā personas socializāciju ar pretējām pazīmēm”⁵.

Attiecībā uz personu, kura ir uzsākusi noziedzīgu uzvedības ceļu, sabiedrība, ko pārstāv socializācijas institūcijas, sociālās kontroles institūcijas, veic resocializāciju, t.i. personības sociālās atveseļošanās process, tā atkārtota asimilācija (desocializācijas gadījumā) vai pirmo reizi (asocializācijas vai socializācijā atpalcības gadījumā) sociālās normas un vērtības, uzvedības modeļi, pozitīvi no punkta sabiedrības viedokļa. “Re” jēdzienā “resocializācija” nozīmē “negatīvu, antisociālu normu un vērtību demontāžu, iznīcināšanu, ko indivīds ieguvīš asocializācijas (desocializācijas) procesā, un viņas pozitīvo normu un vērtību ieaudzināšanu, ko apstiprinājusi sabiedrība”⁶.

Darba autore, praktizējot kā jurista palīgs, advokātu birojā, ir iepazinusies ar informāciju, kas lika viņai mainīt uzskatus par notiesātajām personām. Pēc darba pieredzē iegūtajām zināšanām, darba autore secina, ka notiesāto personu, kas sodu izcieš ieslodzījuma vietās, visefektīvākā resocializācija veicama soda izciešanas laikā, strādājot ar cēloņiem, kas personu noveda pie noziedzīga nozieguma izdarīšanas.

Cēloņi, kāpēc persona paveic noziedzīgo nodarījumu var būt dažādi. No darba pieredzē iegūtajām zināšanām izriet, ka lielā daļā pie to pastrādāšanas vainīgs ir gan alkohols, gan narkotiskās un psihotropas vielas, kas personu mudina veikt noziedzīgo nodarījumu, kamēr persona būs atkarīga un nespēs, atrodoties brīvībā, strādāt ar savu atkarību, Latvijas ieslodzījuma vietu recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistika nemainīsies, jo tās personas, kas ir atkarīgas un nonāk no ieslodzījuma vietas brīvībā, nestrādājot ar savu atkarību, atkārtoti pastrādā noziedzīgo nodarījumu, līdz ar to atkārtoti nonāk ieslodzījumā.

Darba mērķis: izpētīt notiesāto personu sociālās rehabilitācijas līdzekļi – resocializāciju atkarību mazināšanas programmu, tādejādi izstrādājot likumprojekta grozījumus Latvijas Sodu izpildes kodeksā, ar mērķi ieviest šāda veida rehabilitāciju, kā obligātu.

Darba mērķa sasniegšanai risināti sekojoši uzdevumi:

- 1) veikt juridiskās un cita veida literatūras apkopojumu un definēt resocializācijas jēdzienu.
- 2) pētīt Latvijas resocializācijas vēstures attīstību.

⁵Little W: An Introduction to Sociology. Pieejams:

<https://opentextbc.ca/introductiontosociology/chapter/chapter1-an-introduction-to-sociology/> [aplūkots 13.04.2021]

⁶Ibid.

- 3) analizēt un aprakstīt ārvalstu resocializācijas pieredzi Polijā un Norvēģijā.
- 4) apkopot resocializācijas programmu Latvijā.
- 5) analizēt notiesāto personu obligātu resocializācijas ieviešanu, no cilvēktiesību viedokļa.
- 6) izstrādāt Latvijas Sodū izpildes kodeksa likumprojekta grozījumus.

Problēma: Notiesāto personu integrācija sabiedrībā un noziedzīgu nodarījuma atkārtotības atkarība pēc soda izciešanas, piedaloties atkarību mazināšanas programmā un no tās atsakoties.

Bakalaura darba izstrādē tika izmantotas piecas pētījuma metodes:

- 1) **Vēsturiskā metode** – darba autore pētīja vēsturisko attīstību Latvijā, ar mērķi noskaidrot resocializācijas attīstību Latvijā, tādejādi izprotot vēsturisko situāciju un cēloņsakarības ar aktuālo tiesisko regulējumu mūsdienās;
- 2) **Salīdzinošā metode**–izstrādājot bakalaura darbu tika salīdzināta pieejamā informācija par ārvalstu resocializācijas programmām Polijas un Norvēģijas ieslodzījuma vietās, kurās recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu),rādītāji ir salīdzinoši mazāki nekā Latvijā, papildus tā izprotot ārvalstu pieredzi un notiesāto integrāciju sabiedrībā, darbā ar notiesātajām personām, kas atrodas ieslodzījumā.
- 3) **Dokumentu analīze** – veicot dokumentu analīzi, darba autore pētīja Sodū izpildes kodeksa tiesisko regulējumu, lai noskaidrotu notiesāto personu tiesības uz resocializāciju atkarību mazināšanas programmā, tādejādi izstrādājot likumprojekta grozījumus;
- 4) **Fokusa grupas diskusija** - ar fokusa grupas diskusijas palīdzību, darba autore apkopos Ieslodzījuma vietas pārvaldes Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra darbinieku pieredzi, ieteikumus, personīgo viedokli par atkarību mazināšanas programmas ietekmi uz notiesāto personu integrāciju sabiedrībā, pēc soda izciešanas.
- 5) **Padziļinātā intervija** – ar šo pētījuma metodi darba autore noskaidroja Ieslodzījuma vietas pārvaldes Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra galvenās inspektora kapteines pieredzi darbā ar notiesātām personām, šī projekta nozīmi uz kopējo tieslietu sistēmu.

1. AR BRĪVĪBAS ATŅEMŠANU NOTIESĀTO PERSONU RESOCIALIZĀCIJA

1.1. Resocializācijas jēdziens

Šajā nodaļā darba autore aprakstīs, resocializācijas jēdziena būtību, lai izprastu tās nozīmi sabiedrībā. Papildus, pētījuma ietvaros, plašāk tiks apskatīta un aprakstīta Latvijas ieslodzījuma vietu resocializācijas vēstures attīstība un resocializācijas līdzekļi.

No pētījuma “Militārā darbība, vīrišķība un traumas: savienojumu pārskatīšana”, kura autori ir Džons Foks (John Fox) un Bobs Pis (Bob Pesae) izriet, ka terminam “resocializācija” (latīņu re (atkārtota, atjaunojama darbība) un latīņu socialis (publiska), ir vairākas interpretācijas, kas izklāstītas zinātniskos juridiskos un citos avotos⁷. Psihiatrisko terminu skaidrojošā vārdnīca piedāvā šādu jēdziena “resocializācija” definīcijas versiju –“...Viens no rehabilitācijas aspektiem, ko raksturo sociālo saišu atgriešanās vai nostiprināšana, sociālās nepareizas izpausmes novēršana”, psihiatrijā šis termins ir definēts kā “rehabilitācijas aspekts, kas nozīmē novājinātu garīgo traucējumu un ar tiem saistīto indivīdu sociālo saišu pārtraukto vai nostiprināto atjaunošanu”⁸.

Oksfordas universitātes skaidrojošajā vārdnīcā par resocializāciju veikts apkopojums, kas sniedz informāciju, ka jebkurai sabiedrībai ir noteiktas sociālās normas un kultūras vērtības. To attīstība sākas ar cilvēka dzimšanu, tomēr dzīves laikā pielāgošanās tām var notikt dažādas izmaiņas - cilvēki apprecas, pārceļas uz dzīvi citur, maina darbu un daži nonāk jaunās vietās. Bieži izrādās, ka, mainot dzīvesveidu, ir nepieciešama atkārtota socializācija jaunos apstākļos. Ar resocializāciju saprot procesu, kura laikā cilvēks asimilē sociālās normas un kultūras vērtības, ja kādu iemeslu dēļ viņš to nevarēja izdarīt agrāk. Vai arī, ja viņa dzīvē ir mainījušies apstākļi, un viņam jāpielāgojas tiem. Resocializācija var ietvert, piemēram, profesionālās orientācijas nodrošināšanu studentiem. Vai arī darba zaudējušo pieaugušo profesionālās pārkvalifikācijas pārprofilēšanā.⁹

Pie apkopojuma papildus tiek norādīts, ka resocializācija bieži notiek pēc desocializācijas. Desocializācija notiek, ja persona nonāk antisociālu normu un vērtību

⁷Fox, J. Pease, B. Military Deployment, Masculinity and Trauma: Reviewing the Connections. The Journal of Men's Studies. 2012, p.16–31.

⁸Rössler W. Psychiatric rehabilitation today: an overview. World Psychiatry. 2006, p.151-157.

⁹Oxford Reference: Desocialization. Pieejams:

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095713125> [aplūkots 05.04.2021.]

ietekmē¹⁰. Rezultātā viņš sāk izrādīt antisociālu izturēšanos. Persona pārvēršas par atstumto. Gadās, ka rezultātā cilvēks kļūst par likumpārkāpēju un nodarbojas ar kriminālām darbībām¹¹.

Grāmatas "Ievads domāšanā kā sociologam" autors Daltons Konlejs (Dalton Konley), kurš ir amerikāņu sociologs, Prinstonas universitātes Henrija Putnama universitātes socioloģijas profesors, kā arī Iedzīvotāju izpētes biroja un Veselības un labklājības centra filiāles vadītājs, desocializāciju raksturo kā personības sabrukšanas vai degradācijas procesu, kad indivīda socializācija kļūst arvien grūtāka un zaudē sarežģītību kā daudzpusējs sociālais process vai iegūst asociālu vai antisociālu orientāciju¹². Tas ir process, kurā iepriekš socializēta persona daļēji vai pilnībā atgriežas pirmspersoniskā formā vai zaudē sociāli apstiprinātas personības iezīmes. Desocializācija var notikt saistībā ar nopietnām garīgām slimībām¹³, kā arī indivīda apziņas un viņa garīgo spēju zaudēt interjeru zaudēšanu.

Desocializācija var ietekmēt indivīdus, kuriem neinteresē sociālās vērtības un var notikt, ja cilvēkam ir ilgstošs kontakta trūkums ar citām personām¹⁴.

Savukārt, socioloģe Sjūzena Dž. Ferguson (S.J.Ferguson) "Sociālās ainavas kartēšana: lasījumi socioloģijā" norāda, ka desocializācija var būt nepareizas audzināšanas rezultāts ģimenē¹⁵. Vecāku vēlme pasargāt bērnu no grūtībām - tas viss viņam var ieaudzināt nepareizas vērtības. Turklāt desocializācija var būt kā piedzīvotā stresa sekas. Piemēram, teroristu uzbrukuma laikā, tuvinieka vai darba zaudēšanas dēļ. Tas attīstās arī garīgo traucējumu ietekmē. Visos iepriekšminētajos gadījumos personai nepieciešama uzvedības korekcija. Šis process saucas pārresocializāciju¹⁶

Ja desocializācija sastāv no atteikšanās no vispārpieņemtiem noteikumiem, tad resocializācijas laikā tie atgriežas¹⁷. Šo divu procesu vienlaicīgas apvienošana piemērs var būt cilvēka aiziešana uz klosteri. Tajā pašā laikā persona atsakās no vispārpieņemtiem noteikumiem, t.i. desocializācija ir acīmredzama, tomēr tajā pašā laikā šī persona garīgi pilnveidojas un bagātinās.

¹⁰ Oxford Reference: Desocialization. Pieejams:

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095713125> [aplūkots 05.04.2021.]

¹¹ Conley D. An Introduction to Thinking like a Sociologist. New York: W.W. Norton, 2011, p.47.

¹² Oxford Reference: Desocialization. Pieejams:

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095713125> [aplūkots 05.04.2021]

¹³ Ibid. p.92.

¹⁴ Conley D. An Introduction to Thinking like a Sociologist. New York: W.W. Norton, 2011, p.59.

¹⁵ Ferguson, S. J. Mapping the Social Landscape: Readings in Sociology. Boston: McGraw-Hill, 2002, p.102.

¹⁶ Ibid. p.103.

¹⁷ Ibid. p.103.

Veicot dažādu avotu analīzi, darba autore secina, ka resocializāciju veic skolotāji, psihologi, sociologi un juristi. Viņu galvenais uzdevums ir ieaudzināt individuāli jaunās dzīves vērtības. Šim procesam ir dažādas formas, kas ir atkarīgas no tā, kam tas ir paredzēts. Piemēram, bezpajumtnieku resocializācija palīdz nodrošināt viņus ar mājokli, pielāgoties sabiedrībai, atrast darbu un aizsargāt viņu tiesības un brīvības. Invalīdu resocializācija palīdz šādiem cilvēkiem pielāgoties dzīvei apkārtējā pasaulē.

Socioloģijas nozarē plaši pazīstamais amerikāņu profesors autors Daltons Konlejs (Dalton Conley) norāda, ka tiesu praksē resocializācija nozīmē palīdzību notiesātajiem ar mērķi tos labot un minimizēt antisociālu uzvedību¹⁸, kas arī tiek atzīts Latvijā. Lai to izdarītu, nav nepieciešams atņemt cilvēkam brīvību. Resocializāciju var veikt gan tiesībsardzības iestāde, gan izglītības iestāde, darba kolektīvi un sabiedriskās organizācijas¹⁹. Ģimenei šajā procesā ir svarīga loma.

Notiesātas personas resocializācija ietver:

1. profilaksi;
2. korekciju;
3. atvēršanos.²⁰

Kādā no zinātniskajiem rakstiem “Ieslodzījuma vietu darbības problemātiskie jautājumi un to ietekme uz ieslodzīto notiesāto reformāciju un resocializāciju” norādīts, ka resocializācija ar profilakses palīdzību maina apstākļus, kuru dēļ cilvēks var veikt likumpārkāpumus, ar korekciju saprot notiesātā atbalstīšanu pēc atbrīvošanas²¹.

Autores ieskatā korekcija palīdz notiesāto personu ikdienas dzīvē un nodarbinātībā, tādejādi palīdzot integrēties sabiedrībā, jo sabiedrības viedoklim tajā ir svarīga loma, šiem cilvēkiem ir vieglāk, kad apkārtējie izrāda iecietību, tādejādi izprotot, ka persona jau ir bijusi sodīta par nodarījumu ar brīvības atņemšanu.

Notiesātā kriminālsoda izpildes mērķi ir atšķirīgi. Saskaņā ar klasiskās kriminoloģijas skolas uzskatiem, kas agrāk uzsvēra noziedzīgo nodarījumu un likumpārkāpēja vainu, soda nozīme ir vainas izpiršana²². No soda izpildes viedokļa šī teorija tika īstenota praksē notiesāto

¹⁸ Conley, D. You May Ask Yourself: An Introduction to Thinking like a Sociologist. New York: W.W. Norton, 2011, p.4.

¹⁹ Ibid. p.5.

²⁰ Fox, J. Pease, B. Military Deployment, Masculinity and Trauma: Reviewing the Connections. The Journal of Men's Studies. 2012, p.16–31.

²¹ Ibid.p.27.

²² Husak, D. The influence of antisocial environment on violent behavior of minors. Scientific Journal Chronicles of KUL, 2009. p.256-261.

turēt ieslodzījumā. Šī soda modeļa esamību pamatoja fakts, ka notiesātā brīvības atņemšana nodara viņam kaitējumu un ka tas vien liek viņam apzināties savu vainu (soda šokējošais efekts ieslodzījuma veidā). Stingru ieslodzījuma modeli mūsdienās izmanto reti, taču daudzi to atbalsta. Tas tiek īstenots tā sauktajā “taisnīguma modelī”, kas vērsts uz humānu sodīšanu, vienlaikus ievērojot cilvēktiesības attiecībā uz likumpārkāpēju, uz viņa brīvprātīgo piekrišanu pakļauties resocializējošai ietekmei un sabiedrības aizsardzību no bīstamiem notiesātajiem.

No zinātniskajā rakstā “Antisociālās vides ietekme uz nepilngadīgo vardarbīgu izturēšanos” autora filozofijas profesora Duglass Husaka (Douglas Husak) apkopotās informācijas izriet, ka vissvarīgākajam soda izmantošanas mērķim ieslodzījuma veidā, pēc ārvalstu ieslodzījuma vietu domām, vajadzētu būt likumpārkāpēja socializācijai²³.

Savukārt, tā paša autora grāmatā “Pārmērīga kriminalizācija” norādīts, ka ieslodzītajam jāattīsta spēja un griba dzīvot, atbildot par savu rīcību: viņam jāiemācās pastāvēt bez pārkāpumiem, izmantojot tikai dzīves iespējas, nevis pārkāpt likumu. Socializācija ir galvenais jēdziens soda izpildē ārvalstu soda izpildes praksē, jo noziedzīgs nodarījums ir sociāli infantili un personībai nenobriedušas uzvedības formas. Socializācija ir cilvēka asimilācijas process sabiedrībā izstrādāto vērtību normu ārējo apstākļu ietekmē, kas galvenokārt ir sociālā vide, tā ir paša cilvēka darbība²⁴.

Turpinot pētīt resocializācijas jēdziena būtību, zinātniskajā rakstā “Ieslodzījuma vietu darbības problemātiskie jautājumi un to ietekme uz ieslodzīto notiesāto reformāciju un resocializāciju” norādīts, ka sociālā rehabilitācija kā resocializācijas sinonīms ietver vērtības, principus, kas notiesātajam jāapgūst un jāievēro (socializēta, desocializēta, kriminogēna personība²⁵). Tādējādi socializācija jāsaprot kā notiesātā adaptācijas process sabiedrībā pieņemtajām uzvedības un uztveres normām un modeļiem.²⁶

Pēc darba autores ieskatiem, ikvienam sabiedrības loceklim būtu jāizprot bijušo ieslodzīto noziedzības novēršanas un rehabilitācijas centra apkopotā informācija no, kuras izriet, ka pieredze, kas saistīta ar personības “sabrukšanu”, noved pie neveiksmēm un noziedzīga

²³Husak, D. Overcriminalization. The Limits of the Criminal Law. Oxford University Press, 2007. p.56.

²⁴Ibid. p.56.

²⁵Husak, D. The influence of antisocial environment on violent behavior of minors. Scientific Journal Chronicles of KUL. 2009. p.256-261.

²⁶Kutiepov, M.Y. Problematic issues of the activity of penitentiary facilities and their impact on the reformation and re-socialization of prisoners sentenced to imprisonment. Legal Scientific Electronic Journal. 2019. p.247 – 250.

nodarījuma atkārtošanas. Persona ar salauztu psihi vairs nepretojas noziedzīgiem kārdinājumiem²⁷.

Mūsdienu industriālā sabiedrība ir nopietnu pārmaiņu stāvoklī, tāpēc ir jāpanāk dinamiska socializācija. Vienkārša ārēja pielāgošanās dominējošajām vērtībām un uzvedības modeļiem izrādās nepietiekam, tāpēc pasaules uzskatu maiņai, veicot pierunāšanu un pārliecināšanu, ir lielāka ietekme uz notiesātā personību²⁸. Tā apkopota informācija populārzinātniskajā grāmatā “Kvalitatīvie pētījumi”, kuras autors ir publicists Deivids Silvermans (David Silverman).

Papildus darba autore vēlas norādīt autora apkopoto, ka soda mērķi gadsimtu gaitā ir bijuši dažādi. Pirmkārt, soda mērķis bija sodīt par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un iebiedēšanu (dedzināšana, pakāršana, nošaušana utt.), ieslodzījums - iebiedēšana (važas, ķēdes, zīmola veidošana utt.), notiesātā labošanas mēģinājums (izraisīt grēku nožēlošanu).²⁹ Tajā pašā laikā cietums tika izmantots kā iestāde, kurā ir nepieciešams pēc iespējas ilgāk turēt notiesātos izolācijā, jo tie nav labojami, tāpat kā medicīnas klīnika, kurā ārstē notiesāto, kā sociālā klīnika.

Tiek atklāts šāds modelis: jo agrāk cilvēks nonāk krimināltiesību darbības sfērā, jo ilgāk viņš tajā uzturas. Bet ir divi savstarpēji saistīti un savstarpēji pastiprinoši iemesli, kuriem ir emocionāls un sociālais raksturs, kas kavē bijušā notiesātā pozitīvu adaptāciju sabiedrībā: pirmkārt, cietuma situācija vēl vairāk saasina kriminālās novirzes; otrkārt, tas nostāda indivīdu pret varas iestādēm un izraisa “institucionalizētu” apātiju un atkarību, kas samazina veiksmīgas tiesiskās adaptācijas iespēju brīvībā.³⁰

Zinātniskajā rakstā “Ieslodzījuma vietu darbības problemātiskie jautājumi un to ietekme uz ieslodzīto notiesāto reformāciju un resocializāciju” apkopotā informācija liecina, ka notiesāto korekcijas un resocializācijas neveiksmes aizturēšanas vietās galvenokārt ir šādu iemeslu dēļ:³¹

1. vide, kurā atrodas notiesātie, ir mākslīga un izolēta. Viņi dzīvo drošā iestādē, viņu darbība ir pilnībā regulēta, saikne ar ģimeni vājina vai pat izbeidzas. Viņi nonāk sociāli izolēti. Viņu loma ir ierobežota tikai ar vienu funkciju - izpildi. Notiesātie neko daudz nevar darīt pēc savas brīvas

²⁷Center for Crime Prevention: Rehabilitation and Re-socialization Program for Former Prisoners and the Rules for its Implementation. Pieejams: <https://www.penalreform.org/blog/the-meaning-of-rehabilitation-resocialization-and-its-regulation/> [aplūkots 07.05.2021]

²⁸Silverman, D. Qualitative Research, 3rd edition, SAGE Publications Ltd. 2011, p.5.

²⁹Ibid, p.5.

³⁰Krūmiņš E., Pokšāns S. Brīvības atņemšanas soda izpilde. I daļa. Rīga, 1996, 188.lpp.

³¹Kupetov, M.Y. Problematic issues of the activity of penitentiary facilities and their impact on the reformation and re-socialization of prisoners sentenced to imprisonment. Legal Scientific Electronic Journal. 2019. p.247 – 250.

gribas, un pats galvenais, lai parādītu neatkarību un iniciatīvu, kas viņus pamazām noved pie desocializācijas.

2. iepazīšanās ar pirmstiesas apcietinājuma centru, cietumu ir dziļa vai ārēja attiecīgās kopienas paradumu, paradumu un paradumu asimilācijas process, kā arī orientēšanās uz cietuma pasauli. Tas ir negatīvs "cietuma" socializācijas process, kura laikā notiesātie iepazīstas ar cietuma subkultūras noteiktajām normām un vērtībām, kā rezultātā viņu personība kļūst vēl kriminalizētāka.

3. izglītības ietekmes vājā efektivitāte ir saistīta ar stingriem kolonijas (cietuma) iekšējo noteikumu noteikumiem. Bieži ir grūti nodrošināt patiesi psihoterapeitisku iedarbību uz notiesāto dažādu iemeslu dēļ:

a) notiesātais parasti izjūt kriminalizētās vides spiedienu, kuras korumpējošā ietekme vēl vairāk pastiprinās drūzmēšanās, nekontrolēta brīvā laika pavadīšanas, darbaspēka trūkuma, zagļu (cietuma) ideoloģijas dominēšanas, piespiešanas dēļ izturēties dēļ ko apstiprina cietuma tradīcijas un paražas, kurām ir svarīga nozīme pār administrācijas prasībām;

b) administrācijas pasivitāte, nevēlēšanās izjaukt esošo līdzsvaru un veikt "stingrāku" diferenciaciju.

4. ražošanas ierobežošana, vakara skolu slēgšana ieslodzījuma vietās, amatieru organizāciju formalitāte un ierobežotā darbība un darba pārtraukšana pozitīvu tradīciju un paražu veidošanā notiesāto kopienās rada negatīvus rezultātus. Korekcijas procesa neefektivitāte ir saistīta arī ar pirmstiesas apcietinājuma centru, cietumu un cietumu darbinieku zemo psiholoģiskās un pedagoģiskās kompetences līmeni un vāju materiālo bāzi.³²

Tātad no iepriekš apkopotā izriet, ka tādējādi "psiholoģiskās korekcijas un resocializācijas dienesta teorijai un praksei vajadzētu būt vajadzīgajai izglītības koncepcijai, ņemot vērā, ka ieslodzījums pats par sevi objektīvi neveido, bet iznīcina personību, ka pāraudzināšana nav iespējama bez personīgas atbildības." Lai mūsdienu ieslodzījuma vietas kļūtu par notiesāto korekcijas un resocializācijas institūcijām, tās pašas ir jāpārsocializē.³³

Arī darba autore piekrīt Deivida Silvermana (David Silverman) paustajam uzskatam, ka personībā galvenais ir tās motivācija, kas nosaka gatavību rīkoties, un griba, kas saistīta ar grūtību pārvarēšanu izvirzīto mērķu realizēšanas procesā.³⁴ Noziedzīgas motivācijas izmaiņas

³² Kupetov, M.Y. Problematic issues of the activity of penitentiary facilities and their impact on the reformation and re-socialization of prisoners sentenced to imprisonment. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2019. p.247 – 250.

³³ *Ibid.* p.249.

³⁴ Silverman, D. *Qualitative Research*, 3rd edition, SAGE Publications Ltd. 2011. p.8.

un gribas attīstība notiek individuālā izglītības darba procesā. Šāda pārstrukturēšana ir saistīta, no vienas puses, ar notiesātā iekļaušanu pamatdarbībā, un, no otras puses, ar paaugstinātām prasībām pret viņu, ar pastāvīgiem vingrinājumiem iekšējo un ārējo grūtību pārvarēšanai. Sistemātiski vingrinājumi pozitīvās aktivitātēs veicina pozitīvu gribas un orientēšanās attīstību, taču praksē sastopas ar to, ka iestādes darbinieki to novērtē par zemu³⁵. Tādējādi secinājumu par notiesātā pozitīvo izturēšanos praktiskie darbinieki bieži izdara, pamatojoties uz viņa attieksmi, piemēram, pret režīmu, noziedzīgo nodarījumu un sodu.

Papildus darba autore norāda, ka zinātniskajā rakstā “Ieslodzījuma vietu darbības problemātiskie jautājumi un to ietekme uz ieslodzīto notiesāto reformāciju un resocializāciju” analizējot 198 notiesāto pedagoģiskās īpašības, parādījās, ka tikai 9% no viņiem norādīja uz notiesāto motivāciju: strādāt, izglītoties, amatieru organizācijām, citiem cilvēkiem, korekcijai un resocializācijai, noziedzībai un sodīšanai, sev; 36% - motivācija norādīta tikai attiecībā uz režīmu, studijām, amatieru organizācijām; 55% - tikai attiecību motīvi ar vienu lietu. Lielākajā daļā notiesāto pedagoģisko īpašību notiesātā motivācija pret sevi vispār netiek ņemta vērā, nemainot, kura korekcija un resocializācija nav iespējama. Notiesāto gribas īpašības personības raksturojumā visbiežāk vai nu nav, vai arī no tām ir grūti veidot priekšstatu par gribas attīstību.³⁶

Apkopojot informāciju, kas saistoša notiesāto personu resocializācijai Latvijas ieslodzījuma vietās, normatīvie akti nosaka, ka notiesātā resocializāciju brīvības atņemšanas iestādē uzsāk ar notiesātā risku un vajadzību novērtēšanu.³⁷ Personām, kuras izcieš sodu, ir likumos noteiktie pienākumi un tiesības ar ierobežojumiem, ko likumi paredz notiesātajiem, kā arī ar tādiem ierobežojumiem, kas izriet no tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par sodu un soda izciešanas kārtības, kādu attiecīgā soda veida izciešanai nosaka šis kodekss³⁸. Šīs novērtēšanas mērķis ir noteikt notiesātajam individuālus un atbilstošus piemērojamus resocializācijas līdzekļus antisociālas uzvedības un atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas riska pakāpes mazināšanai, plānojot resocializācijas procesu notiesātā soda izpildes laikā³⁹.

Vitolds Zahars savā intervijā uz jautājumu “Kas ir Ieslodzījuma vietu pārvalde, ko tā pārvalda, un kādi uzdevumi ietilpst tās pienākumos?” izteic savu domu, ka “ieslodzījuma vietu

³⁵Kupetov, M.Y. Problematic issues of the activity of penitentiary facilities and their impact on the reformation and re-socialization of prisoners sentenced to imprisonment. *Legal Scientific Electronic Journal*. p.247 – 250.

³⁶Ibid.p.249.

³⁷Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumi nr. 191. Pieņemts: 09.04.2013.[09.05.2021]

³⁸Latvijas Soda izpildes kodekss: LV likums. Pieņemts: 23.12.1970.[07.05.2021]

³⁹Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumi nr. 191. Pieņemts: 09.04.2013.[09.05.2021]

pārvaldes galveno funkciju lokā ietilpst kriminālsodu izpilde likumā noteiktajā kārtībā un atbilstoši Eiropas Padomes prasībām, drošības pasākumu garantēšana, ieslodzīto resocializācijas, reintegrācijas sabiedrībā veicināšana, arī izglītības un arodapmācības programmu realizēšana, ieslodzījuma vietās pastāvošās nodarbinātības problēmas risināšana”⁴⁰.

Saeima 2011.gada 14.jūlijā pieņēma likumu “Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā”, papildinot šo tiesību aktu ar devīto “A” nodaļu “Ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācija”. Likuma 61.1. pantā, cita starpā, ir noteikts: “Ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācijas process ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kura mērķis ir veicināt notiesātā tiesisku uzvedību un veidot viņam sociāli pozitīvu vērtību izpratni.”⁴¹

Par ieslodzījuma vietu reformas idejisko sākumu var uzskatīt grozījumus Latvijas Labošanas darbu kodeksā, kas stājās spēkā 1994. gada 30. decembrī un izteica tā nosaukumu šādā (joprojām spēkā esošs) redakcijā: Latvijas Soduzpildes kodekss. Minētie grozījumi aizstāja arī vārdus “labošanas darbu līdzekļi” ar vārdiem “resocializācijas pasākumi”⁴².

Latvijā gadu gaitā ir mainījies priekšstats par kriminālsoda saturu, uzsverot nepieciešamību piemērot soda izpildes nosacījumus personai tā, lai nodrošinātu personas resocializāciju un panāktu likumīgu uzvedību pēc soda izpildes. 2005. gada Ministru kabineta izdotajā rīkojumā par ieslodzījuma vietu attīstības koncepciju bija identificētas tādas problēmas kā cietumu pārapdzīvotība, novecojušās cietumu ēkas un nožogojumi, strauji pieaugošais notiesāto skaits, kam brīvības atņemšana jāizcieš slēgtā cietumā, kā arī trūkstošās telpas un darbinieki, kas nodrošinātu ieslodzīto izglītības, resocializācijas un nodarbinātības sistēmas izveidi un uzturēšanu.⁴³

Lai arī kopējais noziedzīgs nodarījums skaits valstī samazinās, Valsts policija ir noraizējusies par īpaši smagiem noziegumiem, kā arī aizdomās turamo personu skaita pieaugumu, kas, pēc Valsts policijas domām, ir saistīts ar noziedzīgo nodarījumu aktivizēšanu, noziedzīgās bandas un diezgan liels recidīvs, kad personas atkal izdara noziegumus. Lai arī Latvijā ir ieviesti resocializācijas mehānismi, iepriekšējais Valsts policijas vadītājs Ints Ķuzis

⁴⁰Latvijas Vēstnesis: Par reformu, ko prasa Eiropa un cilvēce. 18.01.2000., Nr. 13. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/323> [aplūkots 18.04.2021.]

⁴¹Luksa M. Brīvības atņemšana nav valsts atreibība. Ieslodzīto resocializācija. LV portāls, 21.05.2013. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/255700-brivibas-atnemsana-nav-valsts-atreibiba-ieslodzito-resocializacija-2013> [aplūkots 18.04.2021.]

⁴²Balode L. Latvijasieslodzījumuattīstība.LV portāls, 17.05.2019. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/304350-latvijas-ieslodzijuma-vietu-attistiba-2019> [aplūkots 18.04.2021.]

⁴³Ibid.

izteica domas, ka noziedzīgu nodarījumu atkārtotāšanās rada jautājumus par veikto pasākumu efektivitāti⁴⁴. Noziegumi pēc smaguma tiek sadalīti šādā klasifikācijā: mazāk smagi noziegumi, smagi noziegumi un sevišķi smagi noziegumi. Atbilstoši Krimināllikuma 7. panta ceturtajai daļai “smags noziegums ir tīšs nodarījums, par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par trim gadiem, bet ne ilgāku par astoņiem gadiem, kā arī nodarījums, kurš izdarīts aiz neuzmanības un par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par astoņiem gadiem”⁴⁵.

“Latvijā ir nopietna resocializācijas problēma, un recidīvu (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), līmenis ir diezgan augsts,” uzsvera tolaik bijušais Valsts policijas priekšnieks Ints Ķuzis. Statistika rāda, ka ar gadiem pieaudzis arī nepilngadīgo likumpārkāpumu skaits. “Tas nav noticis ilgu laiku,⁴⁶” sacīja Ints Ķuzis. “Būtībā tie ir mazāk nopietni un nopietni noziegumi pret īpašumu, noziegumi, kas saistīti ar apreibinošām vielām, kā arī noziegumi pret personas veselību, morāli un seksuālo integritāti. Lai gan nepilngadīgo noziedzības apkarošana ir viena no policijas prioritātēm, tikpat svarīga ir sabiedrības, nevalstisko organizāciju, sociālo dienestu utt. šajos procesos.⁴⁷”

Efektīvai resocializācijas sistēmai kopā ar sabiedrības drošības līmeņa paaugstināšanu ilgtermiņā būtu jāsamazina arī valsts budžeta izmaksas, kas rodas no valsts kompensācijas izmaksāšanas cietušajiem un no cietušo aizturēšanas finansēšanas notiesātajiem ieslodzījuma vietās⁴⁸. Tāpēc Valsts kontrole veica revīziju, lai noskaidrotu, vai valstī veiktie pasākumi ir bijuši pietiekami pēc grozījumu izdarīšanas kriminālsoda saturā un vai tie veicināja kriminālsoda izpildes mērķa sasniegšanu - panākt atturēšanos no notiesātā atkārtotas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.⁴⁹ Lai to noteiktu, revīzijas laikā tika novērtēti šādi jautājumi:

1. Vai attīstības plānošanas dokumentos paredzētie pasākumi resocializācijas īstenošanai ir pietiekami un vai to īstenošana veicina kriminālsoda mērķa sasniegšanu;

⁴⁴LETA. Policija uztraukta par sevišķi smagu noziegumu pieaugumu Latvijā. 2018. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/zinas/269396-policija-uztraukta-par-seviski-smagu-noziegumu-pieaugumu-latvija> [aplūkots 18.04.2021.]

⁴⁵Lauva O. Smags vai sevišķi smags noziegums.LV portāls, 12.01.2021. Pieejams: <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/22104-smags-vai-seviski-smags-noziegums-2021> [aplūkots 09.04.2021.]

⁴⁶LETA. Policija uztraukta par sevišķi smagu noziegumu pieaugumu Latvijā. 2018. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/zinas/269396-policija-uztraukta-par-seviski-smagu-noziegumu-pieaugumu-latvija> [aplūkots 07.04.2021.]

⁴⁷Ibid.

⁴⁸Valsts kontrole: Ieslodzīto resocializācija strādā tukšgaitā. 2019. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/valsts-kontrole-ieslodzito-resocializacija-strada-tuksgaita.a336612/> [aplūkots 09.04.2021.]

⁴⁹Ibid.

2. Kā notiesāto resocializācijas sistēma darbojas ieslodzījuma vietās un Valsts probācijas dienesta uzraudzības periodā - vai ir priekšnoteikumi efektīvai notiesāto resocializācijai;

3. Vai ir noteikts pasākumu kopums, lai personas iekļautu sabiedrībā pēc tam, kad tās ir izcietušas brīvības atņemšanas sodu - vai ir izveidota pēcpenitenciārā sistēma?⁵⁰

Resocializācijas modeļa ieviešanai izstrādātā attīstības politika paredzēja integrētu pieeju, vienlaikus ar resocializācijas pasākumu īstenošanu, risinot aizturēšanas vietu un notiesāto nodarbināšanas vietu infrastruktūras attīstības jautājumus. Tomēr daži no plānotajiem pasākumiem finansējuma trūkuma dēļ palika “nerealizēti, piemēram, jauna cietuma celtniecība netika uzsākta. Esošajai infrastruktūrai ir negatīva ietekme uz resocializācijas mērķa sasniegšanu. Vidēji 21% no ieslodzījuma notiesātajiem piedalās resocializācijas programmās. Pat, ja būtu idejas, ko vēl varētu darīt, lai palielinātu notiesāto motivāciju piedalīties resocializācijas aktivitātēs, mūsdienās nevar izvairīties no cietuma ietekmes. Kritiskā stāvoklī esošo cietumu infrastruktūra neizraisa uzņēmēju interesi radīt tur jaunas darbavietas, kas ir viens no svarīgākajiem veiksmīgas resocializācijas priekšnoteikumiem. Pašlaik uzņēmēju izveidotās darba vietās strādājošo skaits ir aptuveni 12%, kas ir ļoti zems rādītājs.⁵¹

Ārvalstu pētījumi liecina, ka, lai maksimizētu resocializācijas pasākumu efektivitāti, tie jāveic pēc brīvprātības principa, un tie nav jādefinē kā obligāti pasākumi, jo pēc tam tie zaudē savu efektivitāti un nozīmi. Tajā pašā laikā citās valstīs tiek ieviesti dažādi “stimuli” un “privilēģijas”, kas tieši izriet no dalības resocializācijas aktivitātēs. Piemēram, televizora ievietošana kamerā, iespēja tērēt vairāk naudas, papildus tikšanās ar ģimeni un draugiem, ilgāks laika pavadīšana ārpus kameras utt.⁵²

Latvijā ir ieviesta soda progresīvā izpildes sistēma (tieši - saistībā ar brīvības atņemšanas izpildi Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.1 pantu, kuras mērķis ir palielināt indivīda atbildību, tostarp aktīvi piedalīties resocializācijas aktivitātēs⁵³.

2019. gadā Tieslietu ministrija, izvērtējot paveikto un izstrādājot Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādnes 2015. – 2019.gadam atzina, ka sasniegtie rezultāti joprojām ir nepietiekami, lai arī Latvijā tika veikti visi iespējamie pasākumi, lai ieviestu normatīvajos aktos

⁵⁰Latvijas penitenciārai sistēmai 95 gadu jubileja. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/zinas/264813-latvijas-penitenciarajai-sistemai-95-gadu-jubileja/> [aplūkots 09.04.2021.]

⁵¹Valsts kontrole: Ieslodzīto resocializācija strādā tukšgaitā. 2019. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/valsts-kontrole-ieslodzito-resocializacija-strada-tuksgaita.a336612/> [aplūkots 09.04.2021.]

⁵²Standart rules for the treatment of prisoners. Pieejams: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf [aplūkots 26.04.2021.]

⁵³Latvijas Soduzpildes kodekss: LV likums. Pieņemts: 23.12.1970.[07.05.2021]

nostiprinātais resocializācijas modelis, un to apstiprina liels atkārtoto nodarījumu skaits pēc pilna ieslodzījuma izciešanas⁵⁴. Šajā dokumentā ministrija paredz turpināt resocializācijas modeļa izstrādi, būtībā risinot tās pašas problēmas, kas pastāvēja 2015. gadā pirms resocializācijas modeļa ieviešanas.

Kā liecina pagājušo gadu statistika, no 2015.gada līdz 2019.gadam vidējais ieslodzīto skaits gadā samazinājies par 35%, tomēr tas pamatā saistīts ar izmaiņām kriminālsodu politikā. Tikmēr notiesāto personu sastāva analīze liecina, ka 2019.gadā Latvijas ieslodzījuma vietās 55% bija atkārtoti sodītas personas, tajā skaitā, 38% personu sodu izcieta trešo, ceturto un vairāk reizi.⁵⁵

Tieslietu ministrijas publiskajā pārskatā valsts kontroliere Elita Krūmiņa, veicot apkopojumu norāda, ka personai, kura pēc soda izciešanas nonāk brīvībā, ir divas iespējas: atrast savu ceļu likum paklausīgā dzīvē vai atgriezties cietumā, izdarot kārtējo noziegumu. Lai arī ieslodzījuma vietās tiek pieliktas ievērojamas pūles darbā ar notiesātajām personām, tomēr sistēmas, kā nodrošināt atbalstu personām pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas, valstī nav. Tā īstenotie resocializācijas pasākumi zaudē jēgu⁵⁶. Vienlaikus ir nepieciešami uzlabojumi resocializācijas rezultātu mērīšanā. Šobrīd īstenoto resocializācijas pasākumu kvalitāti un efektivitāti novērtēt nav iespējams, jo trūkst kvalitatīvu datu par resocializācijas pasākumu ietekmi.

Latvijā pastāv neliels skaits nevalstisko organizāciju, kas sniedz sociālās rehabilitācijas pakalpojumus bijušajiem ieslodzītajiem. Dažos sociālās rehabilitācijas centros ir iespējams nodrošināt arī pagaidu mājokli līdz vienam gadam. Kopš 2018. gada dienestam ir tiesības uzraudzības ietvaros pēc savstarpējas vienošanās līdzfinansēt probācijas klientu sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, probācijas klientu norīkot uzraudzībā pie sociālo pakalpojumu sniedzēja, šādas iespējas ir ierobežotas, jo sociālo pakalpojumu⁵⁷ skaits rehabilitācijas centri ir nepietiekami, un centri pārsvarā ir pieejami netālu no Rīgas.

Kopš 2009.gadā ar Ministra Kabineta lēmumu tika atbalstīta "Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcijas: kopsavilkumā ietvertu risinājuma 2.variantu. Šajā variantā tika ietverti tādi punkti kā tika noteikts, ka atbildīgā par koncepcijas īstenošanu ir Tieslietu ministrija; tieslietu ministrijai sagatavot un tieslietu ministram: "līdz 2009.gada 1.februārim apstiprināt rīcības plānu koncepcijas īstenošanai;līdz 2011.gada

⁵⁴Tieslietu Ministrija. Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas 2019. gada publiskais pārskats. 2019. 15.lpp.

⁵⁵Ibid. 15.lpp.

⁵⁶Ibid. 19.lpp.

⁵⁷Tieslietu Ministrija. Pārskats par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu Latvijā 2020.gadā. 2020. 2-3.lpp.

1.decembrim iesniegt noteiktā kārtībā Ministru kabinetā informāciju par koncepcijas īstenošanu; līdz 2015.gada 1.decembrim iesniegt noteiktā kārtībā Ministru kabinetā īstenotā resocializācijas modeļa darbības efektivitātes izvērtējumu”⁵⁸.

Šīs apakšnodaļas ietvaros tika noskaidrota jēdziena ‘resocializācija’ būtība. No dažādu grāmatu, publikāciju apkopojumu, izriet, ka resocializācijas procesā tiek strādāts pie personu reintegrācijas sabiedrībā pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas un soda izciešanas. Latvijā Resocializācijas procesa norisi organizē Ieslodzījuma vietu pārvalde un Valsts probācijas dienests. Svarīga loma šajā procesā ir brīvprātīgajiem, līdzgaitniekiem un dažādām nevalstiskajām organizācijām. Papildus no pētījumā izmantoto informācijas avotu apkopojuma, autore secina, ka notiesāto efektīva resocializācija, atrodoties ieslodzījuma vietā, samazina risku tai atkārtoti atgriezties ieslodzījuma vietā. Katrā valstī atbildīgajām institūcijām būtu maksimāli jādomā par to, kā efektīvi veikt ieslodzīto personu resocializāciju, jo tas samazina recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītājus, līdz ar to samazina valsts ieguldījumu ieslodzīto personu uzturēšanas izdevumos ieslodzījuma vietās.

Nemot vērā pētījuma ievadā norādīto aktualitāti par recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītājiem ieslodzījuma vietās Norvēģijā un Polijā, tālāk tiks veikts to salīdzinājums.

1.2. Resocializācijas līdzekļi ieslodzījuma vietās Latvijā

Šajā apakšnodaļā darba autore veiks Latvijas ieslodzījuma vietu resocializācijas sistēmas analīzi.

Ar Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojumu Nr.7 tika apstiprināta “Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācijas koncepcija”. Šajā koncepcijā ietvertais notiesāto resocializācijas modelis tika nostiprināts 2011.gadā Latvijas Soduzpildes kodeksā.

Latvijas Republikā pilnībā tiek atzīta ideja par resocializāciju, kā brīvības atņemšanas soda un tā izpildes mērķi, un tiek veikti visi iespējamie pasākumi, lai normatīvi nostiprināto

⁵⁸Ministru Kabinets. Par "Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepciju" (zaudējis spēku): LV likums.Pieņemts: 09.01.2009.Zaudē spēku: 24.09.2015.Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/186354-par-ar-brivibas-atnemsanas-sodu-notiesato-personu-resocializācijas-koncepciju> [aplūkots 09.04.2021.]

resocializācijas modeli papildītu ar saturu un īstenotu ikdienā⁵⁹. Resocializācijas koncepcijā ir noteikts, ka notiesātajām personām “viņu īpašā procesuālā stāvokļa dēļ piemēro daļēju resocializāciju sociālās rehabilitācijas veidā”⁶⁰. Tas tiek noteikts ar Apcietinājumā turēšanas kārtības likumu.

Turpinot veikt analīzi “Par ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņēm” izriet, ka neraugoties uz jau paveikto resocializācijas attīstībā, pastāv vairāki indikatori, kas liecina, par to, ka sasniegtie rezultāti nav pietiekami – “pastāv augsts jaunu noziedzīgu nodarījumu recidīvs (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), pēc pilna cietumsoda izciešanas, saglabājas zems to personu īpatsvars, kas sodu cietumā izcieš pirmo reizi un zems nosacīti pirmstermiņa atbrīvotu notiesāto īpatsvars”⁶¹. Lai varētu noteikt ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācijas politiku vidējam termiņam, ir jāpamatojas uz situācijas analīzi, jāidentificē problēmu un jāatrod un to risināšanai nepieciešamo rīcību.

Ministru kabinets uzskata, ka “ņemot vērā nepieciešamību aizvien attīstīt esošo resocializācijas modeli un pilnveidot to atbilstoši jaunākajām starptautiskajām atziņām par soda izpildes niansēm un atbilstoši nacionālajā praksē iegūtajiem secinājumiem, ir izstrādātas Pamatnostādnes”. Šīs pamatnostādnes atsevišķi pasākumi plānoti arī nosodītiem, it īpaši ņemot vērā faktu, ka aptuveni 80% apcietināto tiek notiesāti ar brīvības atņemšanas sodu un tāpēc resocializācija uzsākama pēc iespējas agrākā posmā.⁶²

Pamatnostādņēs resocializācijas politikas mērķis ir veicināt visus noziedzīgas uzvedības riskus mazināšanu brīvības atņemšanas soda izpildes laikā un pēc tā izciešanas, lai veicinātu cilvēka drošumspējas nodrošinātu un veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā, tajā skaitā darba tirgū.⁶³

Specifiskā atbalsta (9.1.3. SAM) mērķa “Paaugstināt resocializācijas sistēmas efektivitāti” mērķis ir paaugstināt resocializācijas sistēmas efektivitāti. Tas mērķa grupa, kuru skars 9.1.3. SAM tiks īstenotie pasākumi, ir “Ieslodzījuma vietu pārvaldes un Valsts probācijas dienesta, kā arī pašvaldību, reliģisko organizāciju un nevalstisko organizāciju darbinieki, kuri strādā ar ieslodzītajiem vai bijušajiem ieslodzītajiem vai ir iesaistīti 9.1.3. SAM īstenošanā”. Specifikas un apkopoto citu valsts institūciju līdzšinējo pieredzi par līdzīga veida projekta

⁵⁹Ministru Kabinets: Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņēm 2015.–2020. Gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/276740-par-ieslodzito-resocializacijas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam> [aplūkots 10.04.2021.]

⁶⁰Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

īstenošanu, 9.1.3. SAM ir ieviests priekš ierobežotas projektu iesnieguma atlases veidā vienā projektu atlases kārtā⁶⁴.

Lai varētu efektīvi īstenot šo projektu, ka arī lai sasniegtu tā mērķus, šī projekta finansējuma saņēmēja funkciju pilda Ieslodzījuma vietu pārvalde⁶⁵, kuras funkcijas atbilstoši Ieslodzījuma vietu pārvaldes likumam ir apcietinājuma kā drošības līdzekļa un brīvības atņemšanas kā kriminālsoda izpildes nodrošināšana, t.sk. ieslodzīto resocializācijas nodrošināšana un darbinieku apmācību organizēšana. Par finansējuma saņēmēja sadarbības partneri ir noteikts Valsts probācijas dienests, kas savas kompetences ietvaros ar bijušajiem ieslodzītajiem strādā tad, ja tie tiek nosacīti pirms termiņa atbrīvoti no soda izciešanas un kļūst par Valsts probācijas dienesta klientiem⁶⁶.

Turpinot veikt analīzi par notiesāto resocializācijas līdzekļiem, kas balstīti uz Latvijas normatīvo aktu sistēmu, izriet, ka to nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr. 191 "Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība". Minēto noteikumu 6., 7., 8., 9., 10. daļas nosaka iespējamos resocializācijas līdzekļus, kas var būt **notiesātā izglītošana, notiesātā psiholoģiskā aprūpe, sociālā darba pakalpojuma sniegšana notiesātajam, resocializācijas programmu īstenošana un brīvā laika pasākumu īstenošana**⁶⁷. Ikvienam no resocializācijas līdzekļiem IeVP ik gadu sniedz maksimālu ieguldījumu no personāla puses, lai pati resocializācijas būtība ieslodzījuma vietās sasniegtu vēlamos mērķus. Neskatoties uz IeVP ieguldījumu, diemžēl vēl joprojām ar to ir par maz, lai samazinātu recidīva statistikas rādītājus ieslodzīto vidū, tādejādi nepieciešams vērtēt, vai nepieciešamību ieviest atkarību mazināšanas programmu, kā obligātu.

⁶⁴ Ministru Kabinets: Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņēm 2015.–2020. Gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/276740-par-ieslodzito-resocializacijas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam> [aplūkots 10.04.2021.]

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumi nr. 191. Pieņemts: 09.04.2013.[aplūkots 09.05.2021.]

2. Atkarību mazināšanas programma

Šajā nodaļā darba autore veiks atkarību mazināšanas programmas analīzi, kā arī apkopos informāciju par līdz šim lielāko sadarbības projektu ar Norvēģiju, kā rezultātā Latvijā tika uzbūvēts Baltijas valstīs lielākais ieslodzījuma vietu resocializācijas centrs atkarīgajām personām (turpmāk – Centrs), tiks analizēta atkarību mazināšanas programmas ieviešana, kā obligāta, un analizēta no cilvēktiesību viedokļa.

2.1. Notiesāto personu resocializācija, iesaistot atkarību mazināšanas programmā

Kā jau iepriekš pētījumā tika noskaidrots, Latvijā viens no resocializācijas līdzekļiem ieslodzījuma vietās saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr. 191 “Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība” 9.daļu ir resocializācijas programmu īstenošana, no 50.punkta izriet, ka brīvības atņemšanas iestādes administrācija nodrošina sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas programmu īstenošanu notiesātajiem, kuriem tās nepieciešamas atbilstoši resocializācijas plānam. Savukārt, resocializācijas plāns tiek veidots balstoties uz notiesāto personu risku un vajadzību novērtējumu, kurā tiek novērtēta arī to atkarības riska pakāpe, kas iedalās zems risks, vidējs risks, augsts risks. Kopš 2017. gada, ja atkarības risks tiek novērtēts kā augsts, notiesātajiem resocializācijas plānā tiek ierakstīts – iesaiste kādā no Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Centra apakšprogrammām. Tas nav obligāti, bet kā ieteicams resocializācijas plāna punkts, lai notiesātais varētu progresīvās soda izpildes gaitā, ieslodzījuma vietā virzīties no stingrāka soda izciešanas režīma pakāpes uz vieglāku, līdz beidzot nonākt līdz laika periodam, kad viņam pienākas nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana. Kad tā pienāk, notiesātais var lūgt izskatīt tiesai jautājumu par viņa iespējamo atbrīvošanu pirms soda termiņa beigām. Pozitīvs rezultāts tiesā lielā mērā ir atkarīgs arī no tā cik lietderīgi notiesātais ir pavadījis soda izciešanas periodu ieslodzījumā vai ir pildījis resocializācijas plānā noteikto.

Tālāk veicot apkopojumu par IeVP nozīmīgākajiem notikumiem progresīvā soda izpildē, liekot uzsvāru uz resocializācijas nozīmīgumu Latvijas ieslodzījuma vietu sistēma ir saņēmusi milzīgu atbalstu no Norvēģijas. Līdz šim vislielākais atbalsts Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmai ir bijis projekts, kura ietvaros 2016.gada 5.oktobrī tika atklāts Atkarīgo centrs Olaines cietumā, kas tika uzbūvēts, lai nodrošinātu narkotisko un psihotropo vielu atkarīgo personu pilnvērtīgu iesaistīšanu resocializācijas procesos. 2013.gada 18.septembrī uzsāktais projekts bija Pārvaldes iecere radīt apstākļus no vielām atkarīgu ieslodzīto personu intensīvai

resocializācijai. Centrs tika uzbūvēts ar Norvēģijas finanšu instrumenta līdzfinansētās programmas “Latvijas korekcijas dienestu un Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietu reforma” iepriekš noteiktā projekta “Jaunas nodaļas izveide Olaines cietumā, ieskaitot būvniecību un personāla apmācību” Nr.LV08/2 ietvaros.⁶⁸

Projekta ietvaros šim nolūkam tika aizgūta un vietējiem apstākļiem pielāgota Norvēģijas un Polijas cietumos aprobēta metodika, organizētas personāla mācības un veiktas citas aktivitātes atkarīgo resocializācijas sistēmas izveidei ieslodzījuma apstākļos. Centrā vienlaikus paredzēts izvietot 200 no vielām atkarīgās ieslodzītās personas, kad tiks atvērtas visas astoņas nodaļas. Pašlaik Centrā vidēji uzturas 120 atkarīgās, notiesātās personas. Centra personāla lielāko daļu veido dienesta amatpersonas, kuras aprobē mūsdienīgas metodes darbā ar ieslodzītajiem, radot labās prakses piemērus visai Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmai. Projekta ietvaros, tika izraudzīti darbinieki, kuri šajā misijā iesaistījās ar vēlmi realizēt profesionālos ideālus un respektēt profesijas mērķi palīdzēt otram cilvēkam apstāties dzīves lejupslīdē un doties augšup. Pateicoties jaunajai infrastruktūrai, ieslodzītajiem paveras iespēja izciest sodu terapeitiskajās kopienās, personāls darbojas, ievērojot savdabīgu mentoru – kontaktpersonu principu. Darbinieki veic gan atbalsta, gan kontroles funkciju un pilda vienotu misiju. Atšķirībā no ierastā modeļa, katram notiesātajam tiek nozīmēta atbalsta persona no darbinieku vidus un tas soda izpildē ļauj plašāk piemērot individuālu pieeju klienta resocializācijā. Centrs ir ilustrācija tam, ka brīvības atņemšanas sods nav atriebība, bet veids, kā valsts māca likumpārkāpējam prasmes patstāvīgi dzīvot bez noziegumu izdarīšanas, kas ir ņemts kā piemērs no Norvēģijas.⁶⁹

Kā norāda galvenais projekta vadītājs: “Līdz šim Latvijas cietumos, novecojošās infrastruktūras dēļ, bija problemātiski atkarīgajiem ieslodzītajiem nodrošināt izolāciju no narkotiskajām un psihotropajām vielām, kā arī nodrošināt priekšnosacījumus resocializācijas darbam ar speciālajām mērķa grupām. Uzsākot atkarīgo cilvēku resocializāciju, nepieciešams noslēgt visus piekļuves ceļus atkarību izraisošām vielām. Viņu pārvietošanās ārpus nodaļas ir ierobežota un kontrolēta. Ēku logi nav atverami, svaiga gaisa pieplūdi nodrošina ventilācijas sistēma. Nodaļas telpās netiek atļauts smēķēt, fizisku aktivitāšu nolūkam uzbūvēta sporta zāle

⁶⁸ Ieslodzījuma vietu pārvalde: Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskais gada pārskats. 2015. Pieejams: <https://www.ievp.gov.lv/lv/gada-publiskie-parskati> [aplūkots 10.05.2021.]

⁶⁹ Ieslodzījuma vietu pārvalde: Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskais gada pārskats. 2017. Pieejams: <https://www.ievp.gov.lv/lv/gada-publiskie-parskati> [aplūkots 10.05.2021.]

un iekārtota trenāžieru telpa. Centrs sastāv no astoņām nelielām apakšnodaļām, kas ļauj uzturēt atsevišķu psiholoģisko mikroklimatu ikvienā no tām.”⁷⁰

Svarīgi norādīt, ka Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā ir tikai viens Atkarīgo centrs. Notiesātie uzņemšanai programmā un pārvietošanai uz centru piesakās brīvprātīgi. Centrs darbojas pēc terapeitiskā kopienas principa. Centrā ikviena amatpersona ir ieslodzītā padomdevējs viņa ceļā uz pozitīvajām pārmaiņām. Norvēģijas cietumā Oslo atrodas “Pathfinder” nodaļa, kura darbojas jau divdesmit gadus, vidēji tur uzturas 10-12 ieslodzītie, Latvijā šī nodaļa ir atvērta kopš 2016.gada, vidēji ar 14-16 ieslodzītajiem.⁷¹

Tālāk veikts apkopojums par Centrā aprobētajām atkarību mazināšanas programmas apakšprogrammām **Atlantis** un **Pathfindr**.

Atlantis ir terapeitiska rehabilitācijas programma, izveidota uz arī Latvijā pazīstamās Minesotas programmas modeļa bāzes, lai ārstētu notiesātos vīriešus, sievietes – alkoholiķus un narkomānus. Atlantis programma ir tā, kurā notiesātie strādā ar savu atkarības atpazīšanu, pagātni un tagadni, lai saprastu, kas ir tie iemesli kāpēc viņi sāka lietot. Atlantis programma ir sadalīta 12 blokos, kur katru nedēļu grupai ir sava tēma, piemēram, ģimene, kāpēc es lietoju, manas emocijas, manas dusmas, kāpēc es esmu tur, kur pašlaik atrodos, ko man sniedz atkarība u.tml. Tēmas veidotas tā, lai katrs grupas dalībnieks/notiesātais izietu apli, kas ietver sevī iemeslu apzināšanu kāpēc sāka lietot, ko tas deva, pie kāda rezultāta noveda, ko zaudēja un kā to atpazīt, lai nākotnē strādātu ar savu atkarību. Ar Atlantis grupām Centrā strādā psihologi (grupu nodarbības, grupā līdz 8 cilvēki), katram notiesātajam tiek piesaistīta arī viena kontaktpersona (vecākais inspektors), kas ir viņa atbalsta persona, veic ar viņu gan grupu darbu, gan individuālu. Te svarīgi norādīt, ka citos Latvijas cietumos vidēji uz vienu vecāko inspektoru, kas atbild par notiesāto personu resocializāciju ir vidēji 70 notiesātie, bet Centrā uz vienu vecāko inspektoru/kontaktpersonu vidēj 4, maksimums 6. Līdz ar to, notiesātie saņem maksimālu atdevi no darbiniekiem, jo darba dienās viņi visu laiku ir kopā, līdz ar to Centrs sniedz viņiem sajūtu, ka tur par viņiem tiešām domā un vēlas, lai viņi maksimāli resocializētos. Papildus Atlantis programmā notiek sporta grupu nodarbības trīs reizes nedēļā, Centrā ir pieejama Latvijas cietumos lielākā, modernākā bibliotēka.⁷²

⁷⁰ Luste, M. Olaines cietuma atkarīgo centrs. 2016 Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/121-atklas-atkarigo-centru-olaines-cietuma-2> [aplūkots 09.05.2021.]

⁷¹ Luste, M. Olaines cietuma atkarīgo centrs. 2016 Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/121-atklas-atkarigo-centru-olaines-cietuma-2> [aplūkots 09.05.2021.]

⁷² Olaines atkarīgo centrs, “Jautājumi un atbildes” buklets, pielikums Nr.3.

Savukārt, **Pathfinder** ir terapeitiska rehabilitācijas programma, izveidota uz Norvēģijas cietuma Oslo izmantotās resocializācijas programmas bāzes, lai ārstētu notiesātos vīriešus, sievietes – alkoholiķus un narkomānus un gatavotu tos brīvībai. Pathfinder un Atlantis atšķirās ar to, ka Pathfinder ar notiesātajiem vairāk nestrādā psihologi, bet gan tikai vecākie inspektori/kontaktpersonas, viņi gatavo notiesātos brīvībai, lai viņi spētu patstāvīgi parūpēties par sevi un ģimeni, lai apzinātos, ka brīvo laiku var pavadīt arī bez alkohola un citām apreibinošajām vielām. Pathfinder ir programma uz, kuru dodas notiesātie, kuriem soda terminā beigas ir vidēji pieci mēneši. Visefektīvākais variants, kad notiesātajiem būtu jānododas uz Centru ir aptuveni gads līdz gads un seši mēneši pirms atbrīvošanās vai pirms iespējas pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jo tad notiesātie var iziet abas Centra programmas. Sākotnēji mēnesi uzturēties Izvērtēšanas nodaļā, pēc tam aptuveni 4-5 mēnešu Atlantis atkarību mazināšanas programmas apkašprogrammā, kur notiesātie strādā ar pagātni un tagadni, līdz pēc tam Pathfinder programmā, kur strādā ar tagadni un nāktoni. Te svarīgi arī norādīt, ka Pathfinder programmā notiesātajiem katru mēnesi ir ģimenes dienas, kad viņiem ir iespēja kādā no brīvdienām uzaicināt savus tuvos cilvēkus uz pāris stundām pie sevis, tās nav parastās ieslodzījuma vietu tikšanās reizes, bet gan satikšanās lielā telpā pie apaļiem galdiem – tikai sarunas. Tad arī parādās tas cik patiesībā ir grūti sarunāties, jo ne reti notiesātajam nav tēmas par, ko tik daudz runāt ar sev tuvajiem, jo diemžēl liela daļa no viņiem arī ir atkarīgie. Pathfinder atšķirās arī ar to, ka notiesātie vienu reizi mēnesī, kopā ar saiem vecākajiem inspektoriem dodas brīvībā (uz bibliotēku, kultūras pasākumiem, pastaigās, izbraukumos ar velosipēdiem u.t.t.), tas tiek veikts ar mērķi, lai viņi apgūtu prasmes lietderīgi pavadīt brīvo laiku.⁷³

Atlantis-Pathfinder aprobētā sieviešu programma arī tiek realizēta Centrā, kurā uzturās notiesātās sievietes. Programma ir veidota no abām iepriekšminētajām, lai strādātu ar atkarīgajām personām sievietēm.

Turpinot veikt apkopojumu par abām atkarību mazināšanas programmas apakšprogrammām, izriet, ka Atlantis ir aprobēta no Polijas ieslodzījuma vietām, bet Pathfinder no Norvēģijas. Pielikumā Nr. 3, darba autore pievienoja Centra informatīvo materiālu, kas pieejams citu ieslodzījuma vietu notiesātajām personām.

Tālāk iepazīstoties ar normatīvajiem aktiem, kas attiecās un Centru tad tam ir saistoši Ministru kabineta noteikumi Nr. 23 “Iekšējās kārtības noteikumi brīvības atņemšanas iestādes struktūrvienībā, kurā tiek īstenota resocializācijas programma atkarību mazināšanai.”

⁷³ Olaines atkarīgo centrs, “Jautājumi un atbildes” buklets, pielikums Nr.3.

No apkoptās informācijas, autore secina, ka Latvijā par notiesāto personu resocializāciju domā daudz vairāk nekā tas bija agrāk. Līdz IeVP uzsāka dalību starptautiskos projektos ar Norvēģiju un Poliju, ieslodzījuma vietās valdība bijušās Padomju Savienības ieviestā kārtība un tās ēna gāja līdzi, pārkāpjot cilvēktiesības. “Tad ieslodzītie vienā kamerā nereti dzīvoja četrdesmit personas kopā, gulēja trīsstāvīgās gultās, labierīcībās bija caurums grīdā, sienās bija caurumi, lai ieslodzītie varētu brīvi pārvietoties viens pie otra.”⁷⁴ Pirms piecpadsmit gadiem Latvijas ieslodzījuma vietas vārda tiešajā nozīmē bija sods personai, kurai tiesa piespriedusi sodu reālas brīvības atņemšanas veidā, kas mūsdienās un jau tajā laikā bija pretrunā ar cilvēktiesībām un citu valstu ieslodzījuma vietu penitenciāro filosofiju. Jau sen vairs nav pieņemts, ka no ieslodzījuma vietas, persona, iznākot brīvībā kļūst agresīvāka un degradējas vēl vairāk, tur pavadot piespiesto sodu, kā arī kļūst par recidīvu (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas veicinātāju, pēc kāda laika nonākot atpakaļ ieslodzījumā.”

Veicot nodaļas apkopojumu, autore secina, ka Latvija neilgā laika periodā, kopš iestājās Eiropas Savienībā ir paveikusi milzīgu darbu, ieviešot jaunu penitenciāro filosofiju, aizmirstot visu iegūto no bijušās Padomju Savienības. Neskatoties uz to, ka IeVP budžetā katru gadu nav atvēlēti atbilstoši līdzekļi, lai pietiekami attīstītu ieslodzījuma vietas, sadarbojoties ar citām valstīm, tā var uzlabot mūsu valsts ieslodzījuma vietu sistēmu kopumā, tas, protams, izdodas. Pēdējo gadu laikā ir paveikts daudz – uzbūvēts jauns atkarīgo centrs, atjaunoti vairāku ieslodzījuma vietu dzīvojamie korpusi, veikts milzīgs darbs ar personāla apmācībām, noslēgts līgums par jaunā mācību centra būvniecību Olainē topošajiem un jau esošajiem ieslodzījuma vietu darbiniekiem un amatpersonām. Tas viss pateicoties starptautiskiem projektiem starp Latviju un Norvēģiju, kā arī Latviju un Poliju. Šajā laika periodā ir realizēti arī mazāki projekti, sadarbojoties ar citām Eiropas valstīm – Zviedriju, Dāniju, Lietuvu, Vāciju, Luksemburgu, Briseli.

Darba autore uzskata, ka ņemot vērā IeVP aktīvo iesaisti dažādos starptautiskos projektos, būtu nepieciešams maksimāli sakārtot arī normatīvo aktu sistēmu, kas būtu balstīta uz to, lai notiesātās personas maksimāli iesaistītos visos valsts izstrādātajos un ieviestajos resocializācijas pasākumos.

Tālāk tiks veikts apkopojums par iespējamo nepieciešamību ieviest obligātu notiesāto personu iesaisti atkarību mazināšanas programmā, jo kā jau tika apkopota informācija pašlaik

⁷⁴ Zahars, V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija. 2008. 11.lpp.

Latvijā ir uzbūvēts Baltijas valstīs lielākais ieslodzījuma vietu resocializācijas centrs atkarību mazināšanai. Tā noteikti ir vieta, kura ir nākotne penitenciārajai sistēmai valstī kopumā. Centrs ir izveidots un spēj uzņemt līdz 200 ieslodzītajām personām, tas norāda uz to, ka, iespējams, ja tas pilnvērtīgi visu laiku darbotos, notiesāto recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītāji Latvijā nebūtu tik augsti un, kaut uz pusi sasniegtu Norvēģijas līmeni, bet, lai to sasniegtu, pēc autores domām, būtu nepieciešamas pārskatīt līdz šim izstrādātos normatīvos aktus, kas attiecās tieši uz personu resocializāciju kopumā, kā arī to iesaisti atkarību mazināšanas programmā.

2.2. Nepieciešamība ieviest obligātu notiesāto personu iesaisti atkarību mazināšanas programmā

Pētījuma ietvaros autore veica dažādu normatīvo aktu analīzi, lai izprastu kā notiesāto personu iesaiste resocializācijas procesos tiek traktēta tai saistošajos normatīvos, kas neattiecas uz to iesaisti atkarību mazināšanas programmā.

Kā nosaka grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā, Devītā "A" nodaļā ir noteikts, ka "Ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācijas process ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums. Šo kopumu mērķis ir veicināt notiesātā tiesisku uzvedību un veidot viņam sociāli pozitīvu vērtību izpratni. Notiesāto sociālā rehabilitācija ir izveidots līdzekļu kopums, kas tiek īstenots, lai notiesātais varētu saglabāt / apgūt sociālās iemaņas, profesionālās vai vispārīgās zināšanas un prasmes, kas palīdz tiem resocializēties. Kodeksā tiek noteikta notiesāto sociālā rehabilitācija nav normatīvajos aktos noteiktā sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšana.

Notiesāto resocializāciju īsteno, piemērojot notiesāto sociālās uzvedības korekcijas vai sociālās rehabilitācijas līdzekļus. Šajos līdzekļos ietilpst:

- 1) izglītošana - notiesātā iesaistīšana vispārējās, profesionālās un interešu izglītības programmās;
- 2) šajā kodeksā noteiktā notiesāto iesaistīšana sabiedriski lietderīgā nodarbināšanā (notiesāto darbs brīvības atņemšanas iestāžu saimnieciskajā apkalpē, komersanta izveidotajās darba vietās brīvības atņemšanas iestādē vai ārpus tās atkarībā no notiesātajam noteiktā soda izciešanas režīma, likumā noteiktā nodarbināšana bez atlīdzības);

- 3) notiesātā sociālo problēmu risināšana, ņemot vērā ieslodzījuma radītās sekas (notiesātā sociālo prasmju uzlabošana, atjaunošana un apguves nodrošināšana, informācijas sniegšana par sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas iespējām pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes, personu apliecinošu dokumentu kārtošana);
- 4) psiholoģiskā aprūpe - notiesātā psiholoģiskā izpēte, psiholoģiskā konsultēšana, kā arī psiholoģiskās palīdzības sniegšana krīzes situācijā brīvības atņemšanas vietā;
- 5) brīvā laika pasākumu organizēšana - notiesātā iesaistīšana kultūras, informatīvos, mākslas, pašdarbības un sporta pasākumos.⁷⁵

Riska un vajadzību novērtēšana ir instruments, kas ļauj noteikt individuālos resocializācijas pasākumus konkrētai notiesātai personai, jo tikai šāda īpaša pieeja katram pēc viņa vajadzībām un īpatnībām var samazināt noziedzīgu nodarījumu recidīvu (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), pēc soda izciešanas⁷⁶. Resocializācijas plāna izveide ir nepieciešama priekš tā, lai varētu nodrošināt secīgu, samērīgu un atbilstošu resocializācijas līdzekļu piemērošanu. Latvijas Soduzpildes kodeksā minētie Ministru kabineta noteikumi Nr.191, kas skan kā “Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība” stājās spēkā 2013.gada 12.aprīlī.

Līdz 2013.gadam neviens normatīvais akts neveica kārtības regulēšanu, kādā ar brīvības atņemšanu notiesāto personu iesaista resocializācijas procesos. Šis regulējums tika ieviests, tādējādi mazinot sabiedrības drošības apdraudējumu⁷⁷. Latvijas Soduzpildes kodeksā minētie Ministru kabineta noteikumi Nr.191 paredz brīvības atņemšanu notiesātā resocializācijas modeļa aprakstu un tā regulāras izvērtēšanas nepieciešamību resocializācijas gaitā.

Šajos noteikumos tika iekļauti kritēriji, kas tiek vērsti uz to, lai katra ar brīvības atņemšanu notiesātā persona pēc nokļūšanas brīvības atņemšanas iestādē būtu pakļauta īpašai procedūrai. Tā ir nepieciešama, lai noskaidrotu un īstenotu resocializācijas procesu, kas tiek īstenoti priekš noteiktiem notiesātajam individuāli piemērojamos sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas līdzekļus.

Šāda veida diagnostika, kā uzskata darba autore, ir jāīsteno katrā brīvības atņemšanas iestādē visiem notiesātajiem. Diagnostikas procesā jāvērtē vispusīgi, nosakot viņa vajadzību un

⁷⁵Latvijas Soduzpildes kodekss: LV likums. Pieņemts: 23.12.1970.[07.05.2021.]

⁷⁶ Luksa M. Brīvības atņemšana nav valsts atreibība. Ieslodzīto resocializācija. LV portāls, 21.05.2013. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/255700-brivibas-atnemsana-nav-valsts-atriebiba-ieslodzito-resocializacija-2013> [aplūkots 07.05.2021.]

⁷⁷ Ibid.

antisociālas uzvedības riska pakāpi brīvības atņemšanas iestādē, izvērtējot motivāciju piedalīties resocializācijas pasākumos.

Sekmīgai resocializācijas darba veikšanai individuālā kārtā jānosaka papildu resocializācijas pasākumi, kā arī atbilstoši sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas līdzekļi, kas īstenojami soda izpildes laikā un iekļaujami notiesātā resocializācijas plānā.

Kā parāda statistika, “katrs trešais sodu izcietušais atkal pārkāpj likumu un atkārtoti nonāk uz apsūdzēto sola”⁷⁸. Soda sankcijas par mantiskiem noziedzīgiem nodarījumiem līdz ar Krimināllikuma grozījumiem (kas stājās spēkā 2013.gada 1.aprīlī), tika samazinātas, ir nepieciešams, lai pēc brīvības atņemšanas iestādes nebūtu vēlmes pārkāpt likumu un mēģināt iekļauties sabiedrībā.

Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcijā tiek paredzēts, “ka uz 40 notiesātajiem jauniešiem un 60 citiem notiesātajiem jābūt vienam speciālistam resocializācijas jautājumos, uz 50 notiesātajiem jauniešiem un 75 citiem notiesātajiem – vienam psihologam, uz 300 notiesātajiem – vienam narkologam un kapelānam, uz 175 notiesātajiem – vienam sociālajam darbiniekam, kā arī uz 48 notiesātajiem – vienam valsts probācijas dienesta darbiniekam, sociālās korekcijas speciālistam”⁷⁹.

Tālāk iepazīstoties ar normatīvajiem aktiem, kas nosaka kā notiesātai personai iesaistīties Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra programmā, izriet - Latvijas Soduzpildes kodeksa 61.8 panta otrās daļas pirmajā teikumā minēts, ka notiesātais, kas vēlas iesaistīties atkarību mazināšanas programmā, iesniedz attiecīgu iesniegumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam.⁸⁰ No minētā izriet, ka tā ir notiesātā brīvprātīga griba iesaistīties atkarību mazināšanas programmā.

Turpinot pētīt Ministru kabineta noteikumus, kas saistīti ar notiesāto personu resocializāciju, izriet, ka Saskaņā ar 2015.gada 30.jūnija Ministru kabineta noteikumu Nr.344 “Noteikumi par kārtību, kādā sagatavo izziņu par soda izpildes gaitu, un tajā iekļaujamās informācijas saturu un apjomu” 4.punktā norādīta informācija, kas amatpersonai ir jāiekļauj izziņā par notiesāto, kad tā gatavojas lūgt tiesu nosacīti pirms termiņa atbrīvot no soda izciešanas, nevienā no apakšpunktiem nav minēta informācija tieši par to, ka jāsniedz ziņas vai

⁷⁸ Luksa M. Brīvības atņemšana nav valsts atreibība. Ieslodzīto resocializācija. LV portāls, 21.05.2013. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/255700-brivibas-atnemsana-nav-valsts-atriebiba-ieslodzito-resocializacija-2013> [aplūkots 07.05.2021.]

⁷⁹Ibid.

⁸⁰ Latvijas Soduzpildes kodekss: LV likums. Pieņemts: 23.12.1970. [10.05.2021.]

soda izpildes laikā notiesātais piedalījās atkarību mazināšanas programmā vai nē, ja tā noziedzīgo nodarījumu pastrādājusi, atrodoties alkohola vai narkotisko, psihotropo vielu ietekmē, vai arī tai, atrodoties ieslodzījumā risku un vajadzību novērtējumā konstatēts augsts atkarības risks.⁸¹

No iepriekšminētā darba autore kā svarīgāko pētījuma tālākai izstrādei vēlas norādīt, to, ka neviens normatīvais akts Latvijā nenosaka ieslodzīto, notiesāto personu iesaisti resocializācijas pasākumos, kā arī resocializācijas pasākumos, kas saistīti ar atkarību mazināšanu. Iespējams, tas ir tāpēc, ka regulējumi saistībā ar resocializāciju kā tādu ir ieviesti salīdzinoši nesen, bet pēc darba autores domām, tas, ka valstī pašlaik ir uzbūvēts atkarīgo centrs ar maksimālo ieslodzīto skaitu līdz 200, ir būtisks dzinulis, ka uzliek par pienākumu atbildīgajām institūcijām nekavējoties rīkoties, lai tas maksimāli tiktu izmantots un atkarīgās notiesātās personas strādātu jau ieslodzījumā ar savu atkarību, lai nonākot brīvībā, samazinātu risku atkārtoti pastrādātu jaunu noziedzīgo nodarījumu.

Tālāk tiks veikta analīze, raugoties no cilvēktiesību viedokļa, saistībā ar obligātu resocializācijas pasākumu veikšanu ieslodzītajām personām.

2.3. Resocializācijas ieviešanas analīze no cilvēktiesību viedokļa

Iepazīstoties ar dažādiem zinātniskajiem rakstiem, publikācijām par cilvēktiesībām un to nozīmi ieslodzījuma vietās, sākotnēji autore vēlas norādīt Eiropas Savienības Padomes norādīto “Pamatnostādnēs ES politikai attiecībā uz trešajām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu”⁸², kur norādīts, ka cilvēktiesības ir visu cilvēku neatņemams īpašums, nešķirojot tos pēc rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, nacionālās vai sociālās izcelsmes vai jebkura cita aspekta. Cilvēktiesības ietver tiesības uz dzīvību un brīvību, brīvību no verdzības un spīdzināšanas, uzskatu un vārda brīvību, tiesības uz darbu un izglītību un daudzas citas. Šīs tiesības vajadzētu būt visiem cilvēkiem bez jebkādas diskriminācijas. Cilvēktiesības ir likumīgs starptautisko tiesību un starptautiskās kontroles priekšmets. Tiesībaizsardzības amatpersonu pienākums ir zināt un piemērot starptautiskos

⁸¹ Noteikumi par kārtību, kādā sagatavo izziņu par soda izpildes gaitu, un tajā iekļaujamās informācijas saturu un apjomu: Ministru kabineta 2015. gada 30. jūnija noteikumi Nr.344. [08.05.2021.]

⁸² Pamatnostādnēs ES politikai attiecībā uz trešajām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu. 2020. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/iv/press/press-releases/2019/09/16/for-a-torture-free-world-council-reinforces-eu-policy-towards-third-countries-on-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading-treatment/> [aplūkots 11.05.2021.]

cilvēktiesību standartus. Visām personām, kurām tika atņemta brīvība, ir tiesības uz humānu izturēšanos un cieņu pret cilvēka cieņu.⁸³ Nevienu nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai nežēlīgai, necilvēcīgai vai pazemojošai attieksmei vai sodam. Izņēmumu nepastāv. Spīdzināšana ir jebkura darbība, ar kuru apzināti personai tiek nodarītas smagas fiziskas vai garīgas sāpes vai ciešanas⁸⁴, izņemot sāpes vai ciešanas, kas nav atdalāmas no juridiskām sankcijām vai ko tās izraisa nejauši.

Pret sliktu izturēšanos izprot citas nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda darbības, kas neietilpst spīdzināšanas definīcijā⁸⁵. Jebkura spīdzināšanas darbība, ja tā izdarīta kā daļa no plaša vai sistemātiska uzbrukuma jebkuram civiliedzīvotājiem, un, ja šāds uzbrukums tiek izdarīts apzināti, tas ir noziegums pret cilvēci. Nevienam ieslodzītajam - pat ar viņa piekrišanu - nedrīkst veikt medicīniskus vai zinātniskus eksperimentus, kas varētu kaitēt viņa veselībai.

Līdzīgi kā spīdzināšana un slikta izturēšanās, piespiedu pazušanas gadījumi un nāvessoda izpilde ir pilnībā aizliegta.⁸⁶ Visiem tiesībsardzības iestāžu ierēdņiem būtu pilnībā jāapzinās spīdzināšanas un sliktas izturēšanās aizliegums, un viņiem vajadzētu saņemt atbilstošu apmācību. Nevienam apgalvojumu, kas izteikts spīdzināšanas laikā, nedrīkst izmantot kā pierādījumus jebkurā tiesvedībā, ja vien tos neizmanto kā tādus.

Kā norāda vairāku publikāciju saistībā ar ieslodzījuma vietām autore Linda Balode, resocializācija ir paredzēta ieslodzītā socializācijai, novēršot galveno iemeslu viņa iekļūšanai noziedzīgajā ceļā.⁸⁷ Šāda plāna galvenais mērķis ir atvieglot ieslodzīto rehabilitāciju un sociālo reintegrāciju.

Šie plāni var ietvert, piemēram, dalību izglītības un apmācības programmās un piekļuvi narkotiku un alkohola atkarības programmām.

Ieslodzītie, kuri ir tuvu saviem radniekiem un draugiem, biežāk nodibina un uztur regulāru kontaktu ar viņiem. Tas tos uzlabo perspektīvas attiecībā uz resocializāciju⁸⁸. Ja

⁸³Eiropas Savienības Padome. Pamatnostādnes es politikai attiecībā uz trešām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu. 2019. Pieejams: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12107-2019-INIT/lv/pdf> [aplūkots 26.03.2021.]

⁸⁴Ibid.

⁸⁵Ibid.

⁸⁶Ibid.

⁸⁷. LV portāls,. Bijušo ieslodzīto resocializācijā jāiesaistās sabiedrībai. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/294438-bijuso-ieslodzito-resocializacija-jaiesaistas-sabiedribai-2018> [aplūkots 06.04.2021.]

⁸⁸Eiropas Savienības Padome. Pamatnostādnes es politikai attiecībā uz trešām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu. 2019. Pieejams: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12107-2019-INIT/lv/pdf> [aplūkots 07.04.2021.]

ieslodzītais izcieš sodu tuvu vietai, kur dzīvo viņa ģimene, būs daudz vieglāk noorganizēt garas vizītes pie radniekiem vai pat, iespējams, atstāt māju. Tādējādi, plānojot jaunus cietumus, atrašanās vieta un pieejamība, tostarp transporta savienojumu pieejamība, būtu jāuzskata par būtiskiem faktoriem. Jāņem vērā arī tuvējās infrastruktūras pieejamība, lai uzņemtu apmeklētājus, kuri no tālienes dodas apciemot radniekus, kuriem atņemta brīvība.

Darba un apmācības programmas, visticamāk, vairāk reaģē uz pārkvalifikācijas mērķiem, ja ieslodzītie atrodas pēc dzīvesvietas tuvumā. Piemēram, pastāv programmas, lai attīstītu prasmes, kas nepieciešamas darbam laukos, un šīs programmas nevar dot ilgtermiņa vērtību tiem, kas pēc atbrīvošanās pārceļas uz lielpilsētu (un otrādi)⁸⁹. No cilvēktiesību viedokļa, ir nepieciešams priekš katra cilvēka organizēt tādu programmu, kas tiešām derētu individuāli katram. Turklāt dalība trešo personu programmās galu galā var radīt nodarbinātības iespējas pēc atbrīvošanas, ja ieslodzītais dzīvo tajā pašā apgabalā, kur viņš ir apmācīts.

Ne visi notiesātie tiek vadīti ar sliktu gribu un jebkādu aprēķinu.⁹⁰ Bieži vien noziegums kļūst par cilvēka sociālās nepareizās pielāgošanās sekām, kas saistītas ar izglītības un darba iemaņu trūkumu, alkoholismu vai narkomāniju, bezdarbu, bezpajumtniecību un vispārēju sociālo nelabvēlību. Spriedums un sods nemaina šo cilvēku stāvokli, un pēc laika pavadīšanas viņi atkal izdara noziegumu. Ilgstoša ieslodzīšana īpaši palielina sociālo nepareizo pielāgošanos un līdz ar to atkārtotu noziegumu risku⁹¹. Problēmas risināšanas veids ir veikt īpašus pasākumus notiesāto sociālajai rehabilitācijai. Tos var veikt gan soda izciešanas laikā, gan pēc tā.

Problēma, kurai jāpievērš uzmanība notiesāto personu resocializācijas sistēmas izveidošanas procesā, ir ieslodzīto informēšana par viņu tiesībām, nodarbinātības iespējām un citiem jautājumiem. Eiropā jau sen ir bijušo ieslodzīto palīdzības dienesti - probācijas dienesti. Viņi uzrauga notiesātos, kuri atrodas pārbaudes un pārbaudes laikā, vada tos, kuri nosūtīti ārstēties, un pēc tam veic resocializāciju, kas ietver nodarbinātību un palīdzību mājokļa nodrošināšanā.

Sociālajā vidē citu cilvēku attieksme veidojas no daudziem faktoriem. Attiecība pret cilvēku un tā rezultātā uz viņa statusa īpašībām būtiski ietekmē darba pieejamība un ar to saistītais darbības veids un nodarbinātības raksturs. Citiem vārdiem sakot, pret tiem, kuriem

⁸⁹Eiropas Savienības Padome. Pamatnostādnes es politikai attiecībā uz trešām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu. 2019. Pieejams: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12107-2019-INIT/lv/pdf> [aplūkots 07.04.2021.]

⁹⁰Ibid.

⁹¹Eiropas Savienības Padome. Pamatnostādnes es politikai attiecībā uz trešām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu. 2019. Pieejams: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12107-2019-INIT/lv/pdf> [aplūkots 07.04.2021.]

nav darba un ja cilvēki secina, ka cilvēks bija notiesāts, daži cilvēki sāk izturēties sliktāk, kā arī - mēģinot atrast darbu - potenciālajiem darba devējiem var parādīties iebildumi pret šāda cilvēka pieņemšanu darbā, kas kā uzskata darba autore, ir cilvēktiesību pārkāpums. Kad cilvēks strādā, tad viņš vieglāk iekļaujas jebkura līmeņa sociālajā vidē, vieglāk un aktīvāk veidojas sociālās saites.

Lai uzsāktu resocializācijas ceļu, notiesātājiem sākotnēji jābūt gribasspēkam un pašpārliecinātībai, jo tie ir nepieciešami, lai sākotnējā posmā pārvarētu grūtības, kas saistītas ar piesardzīgu attieksmi vai pat citu noraidīšanu. Viņam ir jānopelna citu uzticība, kas nav viegli.

Tālāk pētījuma trešajā daļā, darba autore analizēs ieslodzījuma vietu resocializācijas sistēmu salīdzinājumu ārvalstīs, pētot Polijas un Norvēģijas notiesāto personu resocializācijas līdzekļus.

Pēc to apkopojuma, tiks izstrādāts projekts nepieciešamo normatīvo aktu grozījumiem, tā anotācija un jaunā grozījumu redakcija.

3. Ieslodzījuma vietu resocializācijas sistēmas salīdzinājums ārvalstīs

Kā pirmo autore veiks analīzi par Norvēģijas ieslodzījuma vietu sistēmu.

Norvēģijas normatīvie akti, kas regulē sodu izpildi ir Norvēģijas sodu izpildes likums (The Execution of Sentences Act). Šis likums attiecas uz brīvības atņemšanas sodiem, apcietinājumu, personām, kuras policija ir arestējusi, un sabiedrības sodiem. Attiecībā uz kriminālsankcijām šie noteikumi ir piemērojami tiktāl, ciktāl tie atbilst noteikumiem par preventīvas aizturēšanas izpildi.

Meklējot informāciju par Norvēģijas ieslodzījuma vietām un penitenciāro sistēmu turīgajā Skandināvijas valstī kopumā, darba autore vairumā no pieejamās informācijas sastapās ar to, ko jau iepriekš novērojusi, iepazīstoties ar dažādām publikācijām. Norvēģijā atrodas vislabākās ieslodzījuma vietas pasaulē. Norvēģijā ir viens no zemākajiem recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), rādītājiem pasaulē, tās ieslodzījuma vietas ir kā mājas, nevis cietumi. Norvēģijas ieslodzījuma vietas patstāvīgi tiek atjaunotas un modernizētas. Kā apkopots dažādās publikācijās, Norvēģijas ieslodzījuma vietu sistēma ir pretimnākoša jebkurai ieslodzītajam, pat tiem, kuri pastrādājuši visbaisākos noziegumus pret sabiedrību. Valdība šo sistēmu ir veidojusi tā, lai ieslodzītajām personām atvieglotu dzīvi cietumā, lai tajā laika periodā, kad viņa izcieš sodu, viņā nevairtos dusmas un agresija, kas vairotu vēlmi, atgriežoties sabiedrībā, atriebties pārējai sabiedrības daļai. Norvēģu resocializācijas politika ieslodzījuma vietās ir mainīt personu tā, lai tai, esot atkal brīvībā, viņa būtu labs kaimiņš jebkurai sabiedrības loceklim. Uz to tiek likts galvenais uzskats un no Norvēģijas valdības Ieslodzījuma vietu pārvaldes daudzas valstis ņem piemēru un vēlas līdzināties Norvēģiem.

Meklējot informāciju par Norvēģijas ieslodzījuma vietām, darba autore atrada interesantu rakstu, kurā žurnālists, publicists, kurš ir apmeklējis daudzu pasaules valstu ieslodzījuma vietas Brazs Dreizingers (Dreisinger) salīdzinot Amerikas Savienoto valstu un Norvēģijas ieslodzījuma vietas norāda "Humānās Norvēģijas cietumu sistēmas visnežēlojamākais aspekts ir tas, ka tas, šķiet, darbojas. Noziedzības līmenis ir ļoti zems, un recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), līmenis ir tikai 20%. Kur vēl es varētu

pabeigt savu braucienu? Vai Norvēģija varēs aizvest mani uz šo nenotveramo lietu, ko esmu meklējis - taisnīgumu?"⁹²

Kā norādīts Norvēģijas nacionālā radio veiktajā intervijā ar Tieslietu ministrijas pārstāvi Kelle Joks (Kelle Joks), ieslodzīšana Norvēģijas kriminālās justīcijas sistēmā ir vērsta uz atjaunojošā taisnīguma principu un ieslodzīto rehabilitāciju, resocializāciju, ieslodzījuma vietas visā valstī koncentrējas uz likumpārkāpēja aprūpi un pārliecību, ka viņš var kļūt par sabiedrības locekli, kurš ir drošs visai sabiedrībai kopumā, kurš ir godīgs un taisnīgs pilsonis.⁹³ No K.Joksa teiktā, darba autore secina, ka Norvēģijas valdība domā par visu sabiedrības daļu, arī par ieslodzītajām personām, no kurām lielā daļā valstu visā pasaulē sabiedrība novēršas, nevēlas viņiem palīdzēt. Liela daļa sabiedrības, arī Latvijas iedzīvotāji cenšas neievērot un neielaid savā daļā personas, kuras bijušas ieslodzītas, viņi izliekas, ka viņu nemaz nav, tā notiek Latvijā, Lietuvā, Čehijā un citās valstīs, bet Norvēģijā tā nav, jo liela daļa sabiedrības ir brīvprātīgie darbā ar ieslodzītajām personām, kad viņas nonāk brīvībā.

Svarīgi norādīt, ka Norvēģijā ir ļoti attīstīta nevalstisko organizāciju darbība, kas saistīta ar dažādu palīdzības sniegšanu bijušajiem ieslodzītajiem. Valdība sniedz pietiekamu finansējumu, lai šīs organizācijas spētu pilnvērtīgi iesaistīt sabiedrībā bijušos ieslodzītos, diemžēl Latvijā nekas tāds nav. Persona, atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas, saņem minimālo pabalstu no valsts un var stāties rindā uz pašvaldības dzīvokli, kas parasti pat nav labiekārtots, persona nonāk atpakaļ vidē, kurā tā uzturējās pirms ieslodzījuma un turpina veikt noziedzīgos nodarījumus.

Norvēģijā ir vieni no viszemākajiem noziedzības rādītājiem visā pasaulē. Norvēģijā ir viens no zemākajiem recidīvisma (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), rādītājiem, kas 2019.gada pirmajā pusgadā veidoja 20.4%, ar aptuveni 4010 ieslodzītajām personām. Norvēģijas cietumi ir slaveni ar to, ka tie ir vieni no humānākajiem pasaulē, Norvēģijā nav nāves sods vai piespriests mūža ieslodzījums. Maksimālais brīvības atņemšanas soda termiņš paredzēts 21 gads.⁹⁴

⁹² Dreisinger, B. I toured prisons around the world — and the system that seems the most relaxed is also one that works. Business Insider. 2019. Pieejams: <https://www.businessinsider.com/norways-prisons-are-better-than-the-american-prisons-2018-6> [aplūkots 10.05.2021.]

⁹³ Joks, K. In Norway a Prison Built On Second Chances. 2018. Pieejams: <https://www.npr.org/sections/parallels/2015/05/31/410532066/in-norway-a-prison-built-on-second-chances?t=1538119851827> [aplūkots 10.05.2021.]

⁹⁴ The Norwegian prison where inmates are treated like people. 2013. Pieejams: <https://www.theguardian.com/society/2013/feb/25/norwegian-prison-inmates-treated-like-people> [aplūkots 09.05.2021.]

Salīdzinot Norvēģijas ieslodzījuma vietu sistēmu ar Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmu, izriet, ka Latvijai vēl ir daudz jāattīsta un jāuzlabo mūsu ieslodzījuma vietās, lai mēs sasniegtu, kaut uz pusi tik attīstītu cietumu sistēmu valstī kopumā kā tas ir Norvēģijā. Lai gan Latvija, salīdzinājumā ar Norvēģiju teritorijas ziņā ir daudz mazāka, mūsu valstī ieslodzīto skaits visās ieslodzījuma vietās kopumā ir tikai par 15% mazāks nekā Norvēģijā. Tomēr, neskatoties uz to, ka Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmai vēl tālu līdz tādām līmenim, kāds ir Norvēģijā, darba autore secina - tas ir pozitīvi, ka mums veidojās starptautiskā sadarbība un projekti ieslodzījuma vietās ar Norvēģiju. No šīs valsts var ņemt gan labu piemēru no darbiniekiem, gan labu piemēru, ka būvēt ieslodzījuma vietas, gan arī veidot ieslodzījuma vietu sistēmu kopumā. Pētījuma trešajā daļā autore apkopos informāciju par līdz šim lielāko un veiksmīgāko sadarbības projektu, kā rezultātā Olaines cietumā tika uzbūvēts Baltijas valstīs lielākais ieslodzījuma vietu brīvprātīgais resocializācijas centrs personām, kas ir atkarīgas.

Tālāk tiks veikta analīze par Polijas ieslodzījuma vietu sistēmu, kas, protams, atšķiras gan no Norvēģijas ieslodzījuma vietu sistēmas, gan arī Latvijas.

Polijā ieslodzīto skaits sniedzās pāri 70 000, kas ir daudzas reizes vairāk nekā Latvijā un Norvēģijā. Polijas cietumu sistēmā lielākais uzsvars tiek likts uz drošību, ne resocializāciju, kā tas ir Latvijā un Norvēģijā. Polijas cietumos drošības līmenis ir ļoti augsts, katru gadu valdība iegulda lielu finansējumu, lai uzlabotu un ieviestu jaunākās tehnoloģijas drošības sistēmās. Tieši tāpēc tas ir viens no iemesliem, kādēļ ik gadu Polijā notiek visvairāk semināri un konferences saistībā ar drošību ieslodzījuma vietās. Tāpat darba autore vairākos rakstos sastapās ar informāciju, ka Polijas ieslodzījuma vietās valda pārapdzīvotība. Ieslodzīto skaits sniedzās pāri 70 000.⁹⁵

Papildus darba autore secina, ka viena no lielākajām problēmām Polijas ieslodzījuma vietās tāpat kā Latvijā ir veselības stāvoklis ieslodzīto personu vidū, kā arī augstais narkotisko vielu lietošanas skaits starp ieslodzītajām personām.

Pauls Konolijs (Paul Konoley), kurš ir izmeklēšanas žurnālists un publicists saistībā ar ieslodzījuma vietām visā pasaulē, par Polijas ieslodzījuma vietu sistēma raksta "Tas ir pārsteidzoši cik neiespējami liekās bēgšana no Polijas ieslodzījuma vietām. No šejienes pat peļņe nevar izkļūt, šeit tiešām tiek domāts visaugstākajā līmenī par drošību, valsts neželē tam finansējumu. Piebīdīšu, ka šeit cietumos atrodas arī ļoti daudz atkarīgo, narkotiskās vielas pārsvarā tiek apēstas, ne injicētas, jo šļircēs ikdienā neatrod pie ieslodzītajiem. Tomēr, kā

⁹⁵ World prison Brief data. 2018. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/poland> [aplūkots 09.05.2021]

pozitīvo var uzsvērt, ka ka Polijas ieslodzījuma vietās tiek realizēta atkarību mazināšanas programma “Atlantis”, kurā ieslodzītās personas piedalās savas atkarības mazināšanā. Polijas ieslodzījuma vietās šī programma ir attīstīta ļoti augstā līmenī, kas nākotnē noteikti sniegs savu atdevi – būtiski samazinot recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), rādītājus.”⁹⁶

Pēc pieejamās informācijas Polijā ir 156 cietumi. Vislielākais ir ar 1620 vietām, atrodas Varšavā, mazākais ir ar 56 vietām. Polijā tāpat kā Latvijā ieslodzītās personas sodu izcieš gan slēgta tipa, gan daļēji slēgta, gan atvērta tipa ieslodzījuma vietās.⁹⁷

Atšķirības starp šiem veidiem ir drošības līmenis, ieslodzīto izolācijas līmenis un viņu tiesības, pienākumi, kas saistīti ar viņu iespējām pārvietoties uz citu ieslodzījuma vietu vai ārpus tās. Gan Latvijā, gan Polijā šos jautājumus reglamentē kriminālās izpildes kodekss (Polijā), Soduzpildes kodekss (Latvijā).

Iepazīstoties ar pieejamo informāciju darba autore secina, ka Polijā ir augsts noziedzības līmenis, kas ir tāpat kā Latvijā. Polijas ieslodzīto skaits ir ļoti augsts, bet tajā pašā laikā Polijas ieslodzījuma vietās drošības līmenis ir viens no attīstītākajiem visā Eiropā, tāpat šajās ieslodzījuma vietās personas, kuras ir atkarīgas no narkotiskajām vielām vai alkohola, tiek iesaistītas atkarību mazināšanas programmā, kas nesē, sadarbojoties ar Polijas Ieslodzījuma vietu pārvaldi, ir ieviesta arī Latvijā.

Veicot apkopojumu, darba autore secina, ka Latvijā un Polijā ieslodzīto skaits uz 100 000 iedzīvotājiem ir līdzvērtīgs. Viszemākais recidīvs (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), kad persona nonāk atkārtoti ieslodzījumā ir Norvēģijā, tas arī ir loģiski, jo tur ir vishumānākās ieslodzījuma vietas un resocializācijas sistēma kopumā. Vidējais soda termiņš Latvijā ir 4.5 gadi, Polijā tas ir 4.3 gadi, turpretī Norvēģijā 2.2. gadi. Abās valstīs iesaite resocializācijas programmās ir brīvprātīga, tomēr, ja persona tajās nepiedalās, lai mainītu savu uzvedību un personību sabiedrībai atbilstošā modelī, tai nav iespējas atbrīvoties no soda izciešanas ātrāk.⁹⁸

⁹⁶ Konoly, P. Inside The World's Toughest Prisons: Paul Connolly spent time in Poland's Piotrkow. 2015. Pieejams: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/tv/features/inside-the-worlds-toughest-prisons-paul-connolly-spent-time-in-polands-piotrkow-prison-for-channel-5-a6865826.html#r3z-addoor> [aplūkots 10.05.2021.]

⁹⁷ World prison Brief data. 2018. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/poland> [aplūkots 10.05.2021.]

⁹⁸ Becker-Pestka D. Organization of the education system of convicts in Poland. Pieejams: e-mentor :: Organization of the education system of convicts in Poland [aplūkots 10.05.2021.].

4. Pētījuma rezultātu apkopojums

Pētījuma rezultātu daļā, darba autore sniegs ieskatu par izvēlētajām pētījuma metodēm, to rezultātiem un svarīgākajiem secinājumiem. Pētījuma daļas nobeigumā tiks izstrādāts likumprojekta “Grozījumi Soduzpildes kodeksā” anotācija.

4.1. Padziļinātā intervija

Lai būtu detalizētāk apskatīta pašreizējā situācija saistībā ar Olaines cietuma Atkarīgo centra (turpmāk – Centrs) darbību kopš tā atvēršanas, darba autore, veicot izpēti, izvēlējās intervēt Centra Izvērtēšanas nodaļas vadītāju, galveno inspektori Madaru Riblovu. Viņa Centrā atbild par notiesāto personu informatīvo pasākumu vadīšanu citās ieslodzījuma vietās, Centra iekšējo statistiku, kā arī viņa vada nodaļu, kurā ierodas visi vīriešu kārtas pārstāvji, lai iesaistītos kādā no atkarību mazināšanas programmas apakšprogrammām.

Sniedzot izvēlētas metodoloģijas aprakstu autore vēlas norādīt, ka “Padziļinātā intervija ir kvalitatīvā pētījumu metode, kad intervētājs tās laikā koncentrējas uz katru respondentu. Šī metode tiek izmantota, lai noskaidrotu detalizētu respondenta viedokli, attieksmi un uzskatus par konkrēto tematu. Šī metode var sniegt ļoti precīzas un konkrētas atbildes, kā arī visaptverošu un daudzpusīgu informāciju par individuālo pieredzi, viedokli un motīviem”⁹⁹ Pēc Orlando universitātes sociālo zinātņu profesora teiktā, padziļinātā intervija sniedz dažādas atbildes, kas saistītas ar zinātnisko pētījumu, saņemtās atbildes sniedz daudzpusīgu informāciju, pētījuma tēmas nozares profesionāļu pieredzi, viedokli, ieteikumus.

Mācību materiālā “Zinātniskā pētniecība studiju procesā” norādīts, ka zinātniskajā pētniecībā lieto vairākus intervijas veidus:

- atvērtās jeb strukturētās intervijas;
- daļēji strukturētās intervijas;
- strukturētās intervijas;
- padziļinātās intervijas;
- grupas intervijas.¹⁰⁰

Darba autore izvēlējās padziļināto interviju, intervējot Centra darbinieci individuāli.

“Intervējot - ir jārada vide, kurā intervējamā persona jūtas komfortabli, tāpēc sarunai ir jāizvēlas mierīgas vietas. Ir jācenšas, lai intervija būtu dabiska, un tāpēc ir jārada patīkami

⁹⁹ Connaway, L.S. Basic Research Methods for Librarians. ABC-CLIO. 2010. p.56.

¹⁰⁰ Kristapsone, S. Zinātniskā pētniecība studiju procesā. Rīga: Biznesa augstskola Turība. 2014. .23.lpp.

familiāra atmosfēra. Intervētājam ir jāizvairās no nevajadzīgiem izteiksmes veidiem - izmaiņas balss intonācijā, sejas žesti, u.c.. Intervijas ritmam nevajadzētu būt pārāk lēnam, lai varētu iegūt spontānākas atbildes un lai sarunas ilgums attiecībā uz uzdoto jautājumu skaitu neizrādītos pārmērīgs. Svarīgi ir atzīmēt visu informāciju sarunas laikā vai vismaz pēc pirmās iespējas, lai novērstu izlaidumus vai neskaidrības stāstījumā.”¹⁰¹

Intervējot Centra Izvērtēšanas nodaļas vadītāju, darba autore ņems vērā Džona Gubriuma (Gubrium) rokasgrāmatā “Intervijas priekšnosacījumi” ieteikumus.

Ar intervijas jautājumiem var iepazīties pētījumā pielikumā Nr.1. (sk.1. pielikumu).

Intervija notika **2021.gada 29.aprīlī**, ņemot vērā augstāk apkopotos ieteikumus, kā veikt padziļināto interviju – tika izvēlēta vide, kurā intervējamā persona jutās komfortabli, mierīga vieta. Intervējot autore centās izvairīties no nevajadzīgiem izteiksmes veidiem, centās uzturēt vienmērīgu ritmu. Intervija tika veikta klātienē, ievērojot visus valstī noteiktos epidemioloģiskos ieteikumus.

Uz pirmo intervijas jautājumu, kad tika atklāts Centrs, tika saņemta atbilde *2016. gada 5. oktobrī*.

Intervējamā persona norādīja, ka kopš Centrā savus amata pienākumus veic kopš tā atklāšanas, proti, piecus gadus.

Pirmais jautājums saistībā ar Centra aktīvo darbību, bija vik notiesātās personas, ik gadu, piesakās uz resocializācijas programmu Atkarīgo centrā?

Tika saņemta atbilde, ka piesakās vidēji ap 190-220 personu, bet Centrā nonāk ap 120 notiesātajiem vīriešiem un 50 notiesātās personas sievietes. Kā norādīja intervējamā persona, skaits tā samazinās, jo ne reti piesakās arī personas, kas nav atkarīgas. Viņa arī uzreiz arī sniedza atbildi, kā tas tiek noteikts. Uz, ko viņa norādīja, ka tad, kad notiesātais, kas atrodas ieslodzījumā brīvprātīgi izlemj doties uz Centru, viņš raksta iesniegumu IeVP priekšniekam ģenerālei Ilonai Spurei, pēc kā tad arī tās ieslodzījuma vietas atbildīgās personas, izvērtē vai persona, raugoties gan no drošības apstākļiem, gan risku un vajadzību novērtējumā sniegtās informācijas, atbilst iesaistei kādā no Centra atkarību mazināšanas apakšprogrammām.

Uz jautājumu, kas nepieciešams, lai persona varētu doties uz Centru tika saņemta atbilde:

“Pats galvenais noteikums ir notiesātās personas vēlme piedalīties šajā programmā, un te arī parādās pirmais “klupšanas akmens”, ko pamanījām jau 2017. gadā, ka šī brīža

¹⁰¹ Gubrium, J. Handbook of Interview Research. Orlando University 2001. p.112.

normatīvai regulējums notiesātai personai dod izvēles iespēju, tādejādi tikai ar personas piekrišanu var sākties šis process. Ņemot vērā to, ka ieslodzījuma vietās diemžēl vēl joprojām ieslodzīto vidū valda cietumu subkultūra un valda uzskats, ka katram sevis cenošam "cietumniekam" ir jāizcieš sods no tā termiņa sākuma līdz beigām, līdz ar to pašlaik ir situācija, ka pie mums brauc personas, kas cietumos skaitās neitrālas, vai atstumtas. Centrā ir 200 vietas, bet maksimālais ieslodzīto skaits kopā ar sievietēm bija, kā tagad atceros augusta mēnesī 2018. gadā 84 notiesātās personas. Tā pat nav puse. Līdz brīdim, kamēr valstī nebija pasludināti dažādi ierobežojumi saistībā ar COVID19 pandēmiju, katru mēnesi devos uz vienu ieslodzījuma vietu, lai tur esošajiem atkarīgajiem prezentētu ideju par mūsu Centru un aicinātu viņus apdomāties un beidzot sākt, ko darīt, lai mainītu savu kriminogēno un pro-sociālo uzvedību. Šo gadu laikā esmu izstrādājusi arī bukletu par Centru un tā atkarību mazināšanas programmām, lai notiesātie visās Latvijas ieslodzījuma vietās par mums uzzinātu."

Kā nākamo jautājumu autore uzdeva - cik ilgā laika periodā persona var apgūt resocializēšanos atkarību mazināšanas programmā?

No intervējamās personas sniegtās atbildes izriet, ka katrai notiesātai personai resocializācijas periods var būt atšķirīgs, bet vidēji tas ir 4-7 mēneši, mēnesis Izvērtēšanas nodaļā un tālāk jau attiecīgi pārējais laiks kādā no divām centrā praktizētajām atkarību mazināšanas apakšprogrammām, kas, savukārt, aprobētas no Norvēģijas un Polijas ieslodzījuma vietām.

Tālāk autore veica apkopojumu uz jautājumu cik vidēji notiesāto personu netiek uzņemti atkarību mazināšanas programmā, kādi ir būtiskākie iemesli, no kā izriet, ka:

"Netiek uzņemti aptuveni 20%. Galvenie iemesli – ieslodzītais atbraucis no tā saucamās subkultūras "augstākajiem plauktiem", notiesātajam netiek konstatēta atkarība, notiesātais neievēro centra iekšējos kārtības noteikumus, notiesātais nav motivēts piedalīties nodarbībās un nav apmierināts ar noteikto dienas plānu, jo ieslodzījuma vietās viņi lielākoties nedara neko, savukārt, atbraucot pie mums katra darba diena ir pilna ar dažādām nodarbībām un aktivitātēm. Papildus vēlos norādīt, ka ir arī tādi notiesātie, kurus diemžēl pie mums "motivē" doties atbildīgie darbinieki no citām ieslodzījuma vietām, jo viņiem, veicot savus darba pienākumus tas ir jādara, bet to darot viņi izvēlās vienalga, kuru notiesāto, galvenais, lai tikai viņš piekrikt atbraukt, lielākoties tie ir nemotivēti, gados veci notiesātie, kuri ir agresīvi un rupji, kā arī pilnīgi neko savā dzīvē nevēlas mainīt."

Kā nozīmīgu jautājumu autore uzskatīja uzdot, kāds, pēc intervējamās personas domām ir galvenais mērķis un ieguvums izveidojot Atkarīgo centru un ieviešot atkarību mazināšanas programmu?

Kā norādīja intervējamā persona: “Ņemot vērā ārvalstu pieredzi un rezultātus, ieviešot šo resocializācijas programmu Latvijā un izveidojot atkarīgo Centru, notiesātai personai ir brīvas izvēles iespējas nonākt Centrā, kur dažādu speciālistu uzraudzībā ar notiesāto tiek strādāts un galvenais darbības mērķis ir vērsts uz to, lai notiesātā persona tiktu izolēta no narkotiskajām un psihotropajām vielām un pēc veiksmīgas resocializācijas programmas apgūšanas, nepastrādātu atkārtotu noziedzīgu nodarījumu.”

Papildus no sniegtās atbildes apkopojuma izriet, ka šī programma darbojas uz brīvprātības principa, neviena notiesātā persona pret viņas gribu netiek paturēta Atkarīgo centrā, bet ņemot vērā programmas rezultātus un statistisku, ir redzams, ka šo personu atkārtoti pastrādāti noziedzīgi nodarījumi ir procentuāli mazāki, pretēji personām, kuras izciešot sodu, nav izmantojošas iespēju piedalīties šajā resocializācijas programmā.

Kā vienu no pēdējiem jautājumiem, loģiski, ka autore uzdeva jautājumu vai intervējamās personas darba vietā praktizētā resocializācijas programma būtu ieviešama kā obligāta Latvijas sodu izpildes kodeksā? Tika saņemta sekojoša atbilde:

“Manuprāt, personām, kuras pastrādā noziedzīgu nodarījumu narkotisko un psihotropo vielu ietekmē šī resocializācijas programma būtu jānosaka kā obligāta, jo manā darba pieredzē būtiskākais novērojums ir notiesāto personu progress - vēlme mainīt un uzlabot savu dzīves kvalitāti, neatkārtot pieļautās kļūdas, vēlme norobežoties no atkarību izraisošām vielām, ko lielā mērā šīs personas apzinās saņemot Atkarīgo centra psihologu un citu speciālistu konsultācijas resocializācijas programmas ietvaros. Jāpiemin, ka resocializācijas process nebūt nav viegls – tā ir disciplīna, centieni laboties, dienas režīms un kārtība, tā māca prasmes un motivāciju dzīvot patstāvīgi bez noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, tādejādi ir personas, kuras neiztur šo programmu vai gluži pretēji, tai nevēlas pieteikties.”

Kā pēdējais jautājums tika uzdots, kāda, pēc intervējamās domām, būtu galvenā problēma, ar kuru nāktos saskarties, ieviešot viņu darba vietā praktizēto resocializācijas programmu, kā obligātu?

Veicot jautājuma sniegtās atbildes apkopojumu, izriet, ka ļoti liels procents notiesāto personu izrādītu izteiktu pretestību un nevēlētos pakļauties, būtu jāievieš notiesāto personu sagatavošanas nodaļa, kur notiesātās personas varētu rehabilitēties jauniem noteikumiem un režīmam, iepazīstināti ar programmu u.tml.

Veicot padziļinātās intervijas apkopojumu, izriet, ka, neskatoties uz to, ka Latvijā līdz šim ir uzbūvēts jauns resocializācijas centrs ieslodzīto personu atkarību mazināšanai, kas varētu būt kā viens no iemesliem recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītāju mazināšanai, personas, kas izvēlās doties uz Centru ir salīdzinoši maz. Lielākais Centra ieslodzīto personu skaits ir bijis 2018. gada augustā 84 personas kopā, lai gan Centra iespējas ir 200 ieslodzītās/notiesātās personas vienlaikus. Iepriekšminētais norāda uz to, ka iespējams būtu jāveic izmaiņas likumdošanā, kas noteiktu, ka tieši atkarīgo ieslodzīto personu iesaiste resocializācijas programmās Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā ir obligātas, jo valsts ir ieguldījusi līdzekļus, līdz ar to ir jā dara viss iespējamais, lai turpmākā atkarīgo personu resocializācija tiktu veikta maksimāli efektīvi.

4.2.Fokusa grupas diskusija

Lai spētu iegūt informāciju par to, kāda ir līdzšinējā Centra darbinieku pieredze, novērojumi, veicot notiesāto personu resocializāciju tieši atkarīgām personām, kas ir tas, kas ikdienā viņus satrauc, kas ir tas, kas vērtējams pozitīvi, darba autore izveidoja fokusa grupas diskusiju sešiem centra darbiniekiem, vecākajiem inspektoriem – kontaktpersonām un psihologiem, jo tieši viņi ir tās personas, kas strādā izmantojot jauno penitenciāro filozofiju, soda izpildē, personu resocializācijā, galvenokārt, izmantojot dinamisko drošību.

Darba autore uzskata, ka fokusa grupas diskusija un tās analīze palīdzēs izprast tās lietas, darbības, ko nepieciešams uzlabot, kā arī izcels to, kas palīdz darbiniekiem un amatpersonām justies pārliecinātiem ar to, ko viņi pašlaik dara. Galvenokārt, resocializē atkarīgas personas, kas, nonākot brīvībā atkārtoti pastrādā noziedzīgo nodarījumu, jo nespēj kontrolēt savu atkarību.

“Fokusa grupa ir vairāku cilvēku apaļā galda diskusija, kuras laikā ir iespēja paust savu viedokli par dažādiem jautājumiem.”¹⁰²

Sociālo zinātņu profesors Moniks Henniks (Monique M. Hennink) grāmatā “Fokusa grupas diskusija” norāda “Fokusa grupas diskusija ir kvalitatīvā pētījuma metode, kas ļauj noskaidrot gan dažādus, gan atšķirīgus viedokļus no personām, kas saistītas ar pētījuma

¹⁰² “What is focus group discussion?” 2018. Pieejams: http://www.spinter.lt/site/en/vidinis_noslide/vidmenu/focus-group-discussion [aplūkots 09.05.2021.]

priekšmetu un objektu. Šīs atbildes palīdz rast ieteikumus, lai pēc tam varētu sasniegt pētījuma mērķi.”¹⁰³

Ar fokusa grupas diskusijas jautājumiem iespējams iepazīties pētījuma pielikumā Nr.2. (skat.2.pielikums).

Fokusa grupas diskusijā piedalījās 6 dalībnieki.

Ņemot vērā valstī noteiktos ierobežojumus, epidemioloģisko ieteikumu dēļ, autore izvēlējās veikt kopējo videozvanu ar visiem diskusijas dalībniekiem.

Fokusa grupas diskusija notika **2021.gada 30.aprīlī**.

Fokusa grupas diskusijā tika izvirzīti pieci galvenie jautājumi, kas tika uzdoti katram no dalībniekiem.

Sākotnēji darba autore lūdza, sniegt informāciju cik ilgi grupas dalībnieki strādā Centrā un kāds ir viņu amats.

Divi dalībnieki – kopš tā atvēršanas, vecākie inspektori (kontaktpersonas), viens dalībnieks – kopš tā atvēršanas, vecākais inspektors (psihologs), divi dalībnieki – četrus gadus, vecākie inspektori (kontaktpersonas), viens dalībnieks divus gadus, vecākais inspektors (psihologs).

Kā otrais jautājums, ko uzdeva darba autore, bija lūgts, raksturot kā grupas dalībnieki vērtē savas darbavietas nozīmi, raugoties kopējā Latvijas penitenciārājā sistēmā.

Veicot apkopojumu, izriet, ka fokusa grupas diskusijas psihologi norādīja, ka viņu darbavietas nozīme visā Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā ir neatsverams atbalsts kopējai ieslodzīto resocializācijai. Kā norādīja psihologi, lielākoties notiesātie atgriežas ieslodzījuma vietā, jo ir atkarīgi un viņu atkarība ievieļ atpakaļ viņus gan kriminogēnā vidē, gan sniedz stimulu veikt atkārtoti noziedzīgos nodarījumus. Personām, kas ir atkarīgas, bez darba ar savu problēmu, nav iespējas izkļūt no šī apburtā loka, līdz ar to cietumu dzīve kļūst par viņu dzīvesveidu. Tikai piecus gadus atpakaļ atvērtais Centrs, noteikti ir kā glābiņš lielai daļai Latvijas ieslodzīto personu, galvenais, lai viņas šo iespēju izmantotu. Savukārt, vecākie inspektori (kontaktpersonas) norādīja, ka Centrs ir vieta uz, kuru jādodas tiem ieslodzītajiem, kas ir atkarīgi un vēlas vairāk nesaistīt savu dzīvi ar ieslodzījuma vietām. Viens no fokusa grupas dalībniekiem, norādīja, ka Centrs ir labo pārmaiņu laboratorija.

¹⁰³ Monique, M., Hennink. Focus Group Discussion. Oxford University Press. 2013. p.16.lpp.

Kā galvenais jautājums no darba autores puses bija: ņemot vērā līdzšinējo pieredzi, strādājot Centrā, kādus trūkumus fokusa grupas dalībnieki novērojuši, kurus būtu iespējams mainīt?

Divi no fokusa grupas dalībniekiem norādīja, ka problēmas ir ar notiesāto personu motivāciju, jo nereti tos mudina, doties uz Centru tieši citu ieslodzījuma vietu dalībnieki. Viņi arī norādīja, ka nereti problēmas ir ar to, ka persona, nemaz nav atkarīga, bet uz Centru ierodas, lai apskatītu kā tas strādā, kādi ir apstākļi u.tml.

Savukārt, četri no fokusa grupas dalībniekiem norādīja, ka galvenā problēma ir mazais notiesāto skaits, kas ierodas Centrā. Visi dalībnieki norādīja, ka viņi noteikti vēlētos, lai tik efektīva resocializācijas programma ar jaunu ēku un apmācītu personālu, spētu pildīt savas funkcijas par 100%, ne vidēji 25-30%, kā tas ir līdz šim.

Divi no fokusa grupas dalībniekiem vecākie inspektori (kontaktpersonas) sniedza atbildes, ka diemžēl, bet, galvenokārt, no ieslodzījuma vietām uz centru nedodas personas, kurām iesaiste atkarību mazināšanas programmā būtu kā iespēja vairāk neatgriezties ieslodzījuma vietā. Galvenais faktors kāpēc personas nedodas uz Centru ir brīvprātības princips un tas, ka, neskatoties uz līdzšinējo ieslodzījuma vietu modernizāciju, ieslodzīto personu vidū vēl joprojām pastāv subkultūra, kas ietekmē to došanos uz Centru. Kā norādīja viņš no fokusa grupas dalībniekiem, neviens no tā saucamā cietuma “obšaka” nevēlas, lai ieslodzītie, kas ir augstāk stāvoši, dotos uz Centru, jo tā viņi pazaudētu viņu ieguldījumu “kopējā kontā”, kā arī, protams, “īstam zekam” savs soda termiņš ir jāizcieš no tā sākuma līdz beigām.

Loģiski, ka nākamais jautājums sekoja: kādi pēc fokusa grupas dalībnieku uzskatiem būtu iespējamie risinājumi, lai novērstu iepriekšējā jautājumā sniegto atbilžu norādītos trūkumus?

Fokusa grupas divi dalībnieki, kas norādīja, ka galvenā problēma ir notiesāto motivācija, kā iespējamo risinājumu norādīja papildus kontroli no vadības, tieši citās ieslodzījuma vietās attiecībā uz atbildīgajām personām, kas virza notiesātos uz Centru.

Fokusa grupas četri dalībnieki, kas norādīja uz problēmu saistībā ar mazo notiesāto iesaisti centrā, norādīja, ka noteikti ir nepieciešamas izmaiņas normatīvo aktu sistēmā, nosakot, ka personām, kas pastrādājušas noziedzīgo nodarījumu alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē, kā arī personām, kam notiesāto risku un vajadzību novērtējumā konstatēts vidējs vai augsts atkarības risks būtu obligāti rindas kārtībā jāiziet kāda no centra atkarību mazināšanas programmas apakšprogrammām, vai labākajā gadījumā abas programmas.

Kā pēdējo jautājumu darba autore uzdeva: vai pēc fokusa grupas dalībnieku domām, novēršos trūkumus, mazinātos recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītāji un ieslodzītās personas nenonāktu atpakaļ ieslodzījuma vietā dēļ tā, ka noziedzīgais nodarījums veikts alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē?

Šajā jautājumā visi fokusa grupas dalībnieki atbildēja ar viennozīmīgu, jā.

Veicot fokusa grupas diskusijas apkopojumu, izriet, ka, Centra darbinieku/amatpersonu galvenie ikdienā novērotie trūkumi, kurus būtu iespējams izmainīt ir tas, ka līdz šim ieslodzīto personu iesaiste Centrā ir brīvprātīga, kā arī personas nav motivētas. Kā iespējamais risinājums no fokusa grupas dalībnieku teiktā būtu izmaiņas likumdošanā, nosākot kā obligātu notiesāto iesaisti kādā no Centra atkarību mazināšanas programmas apakšprogrammām. Tas noteikti samazinātu recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītājus starp ieslodzītajām personām visā Latvijā, jo kā norādīja fokusa grupas diskusijas psihologi, personai, kura ir atkarīga, lai mainītu savu dzīvesveidu un kriminogēno uzvedību ir jāstrādā ar savu atkarību, atrodoties ieslodzījumā.

4.3.Likumprojekta anotācija grozījumu veikšanai

Pētījuma gaitā tika noskaidrots, ka Latvijā neviens normatīvais akts nenosaka notiesāto personu obligātu iesaistīšanos kādā no Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra atkarību mazināšanas programmas apakšprogrammām, kas paredz veikt notiesāto resocializāciju dzīvei sabiedrībā, kā arī dabu ar personas atkarību, atrodoties ieslodzījumā. Ņemot vērā iepriekšminēto, kā arī arī intervijas un fokusa grupas diskusiju apkopojumu, tālāk darba autore izstrādāja likumprojektu, kas paredzētu obligāto notiesāto personu iesaisti kādā no Centra programmām, ja notiesātais veicis noziedzīgo nodarījumu alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē, vai tā risku un vajadzību novērtējumā konstatēts augsts atkarības risks,

Likumprojekta “Grozījumi Sodu izpildes kodeksā”

sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija)

Tiesību akta projekta anotācijas kopsavilkums	
Mērķis, risinājums un projekta spēkā	Likumprojekta „Grozījumi Sodu izpildes kodeksā” (turpmāk – Likumprojekts) mērķis ir noteikt Sodu izpildes kodeksā paredzēto

stāšanās laiks (500 zīmes bez atstarpēm)	<p>notiesāto personu resociālizāciju atkarību mazināšanas programmā, notiesātajām personām, kuras ir nonākušas ieslodzījuma vietā izdarot noziedzīgu nodarījumu alkoholisko, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu ietekmē, kā obligātu.</p> <p>Likumprojekts stāsies spēkā pēc tā pieņemšanas vispārējā kārtībā.</p>
--	---

I. Tiesību akta projekta izstrādes nepieciešamība		
1.	Pamatojums	<p>Likumprojekts ir izstrādāts pēc Diāna Bergmanes iniciatīvas, ņemot vērā notiesāto personu atkārtotu noziedzīgu nodarījumu pastrādāšanu pēc soda izciešanas un kopējo recidīvu (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), valstī.</p> <p>Likumprojekts veicinās noziedzības līmeņa mazināšanos, tādejādi kopējais sabiedrības drošības līmenis paaugstināsies un noziedzīgi nodarījumi samazināsies.</p>
2.	Pašreizējā situācija un problēmas, kuru risināšanai tiesību akta projekts izstrādāts, tiesiskā regulējuma mērķis un būtība	<p>Sodu izpildes kodeksa 61.⁸ panta pirmajā daļā ir noteikts, ka <i>“Notiesāto var iesaistīt atkarību mazināšanas programmā, ja viņam ir augsts alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu lietošanas risks. Atkarību mazināšanas programma ilgst līdz 12 mēnešiem un tiek īstenota, nodrošinot programmā iesaistīto notiesāto izolāciju no pārējiem notiesātajiem visā programmas īstenošanas laikā”</i>, savukārt otrajā daļā ir noteikts, ka <i>“Notiesātais, kas vēlas iesaistīties atkarību mazināšanas programmā, iesniedz attiecīgu iesniegumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam”</i></p> <p>Minētais regulējums nosaka, ka notiesātai personai pastāv izvēles iespējas izmantot atkarību mazināšanas programmu, vai to neizmantojot, tādejādi likumdevējs apzināti ir pieļāvis situāciju, ka ieslodzījuma vietās atrodas notiesātie ar atkarībām un varbūtību, ka izciešot sodu šīs atkarības mudinās notiesāto pastrādāt atkārtotu noziedzīgu nodarījumu.</p> <p>Sodu izpildes kodeksa 61.⁸ panta pirmā daļa būtu jānosaka šādā redakcijā <i>“Notiesātā persona ir iesaistāma obligātā atkarību mazināšanas programmā, ja tai ir augsts alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu lietošanas risks. Atkarību mazināšanas programma ilgst līdz 12 mēnešiem un tiek īstenota, nodrošinot programmā iesaistīto notiesāto izolāciju no pārējiem notiesātajiem visā programmas īstenošanas laikā, ziņojumu par notiesāto sagatavo un nosūta ieslodzījuma vietas pārvaldes priekšnieks”</i>.</p>

		Grozījumu mērķis nav ierobežot notiesātās personas tiesības, bet ierobežojumi vērtēti ņemot vērā kopējās sabiedrības intereses un drošību.
	Projekta izstrādē iesaistītās institūcijas un publiskas personas kapitālsabiedrības	Tieslietu ministrija, Ieslodzījuma vietu pārvalde
4.	Cita informācija	Nav.

II. Tiesību akta projekta ietekme uz sabiedrību, tautsaimniecības attīstību un administratīvo slogu		
1.	Sabiedrības mērķa grupas, kuras tiesiskais regulējums ietekmē vai varētu ietekmēt	Sabiedrība kopumā.
2.	Tiesiskā regulējuma ietekme uz tautsaimniecību un administratīvo slogu	Papildus izmaksas paplašinot Atkarīgo centra ietilptspēju, administratīvās izmaksas paplašinot darbinieku skaitu, notiesāto personu uzturēšanas izmaksas.
3.	Cita informācija	Nav.

III. Tiesību akta projekta ietekme uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem
No valsts budžeta jāparedz papildus finansējums Atkarīgo centra papildināšanai, speciālistu piesaistei, notiesāto personu uzturēšanai, aprīkojuma iegādei.

IV. Tiesību akta projekta ietekme uz spēkā esošo tiesību normu sistēmu		
1.	Saistītie tiesību aktu projekti	Ministru kabineta noteikumi Nr.191.
2.	Atbildīgā institūcija	Tieslietu ministrija.
3.	Cita informācija	Nav.

V. Tiesību akta projekta atbilstība Latvijas Republikas starptautiskajām saistībām

Projekts šo jomu neskar.

VI. Sabiedrības līdzdalība un komunikācijas aktivitātes

1.	Plānotās sabiedrības līdzdalības un komunikācijas aktivitātes saistībā ar projektu	Sabiedrība pēc normatīvā akta pieņemšanas tiks informēta ar publikāciju laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", kā arī ievietojot to bezmaksas normatīvo aktu datu bāzē www.likumi.lv . Likums tiks ievietots arī Iekšlietu ministrijas mājaslapā.
2.	Sabiedrības līdzdalība projekta izstrādē	Nav.
3.	Sabiedrības līdzdalības rezultāti	Nav,
4.	Cita informācija	Nav.

VII. Tiesību akta projekta izpildes nodrošināšana un tās ietekme uz institūcijām

1.	Projekta izpildē iesaistītās institūcijas	Tieslietu ministrija, Ieslodzījuma vietu pārvalde.
2.	Projekta izpildes ietekme uz pārvaldes funkcijām un institucionālo struktūru. Jaunu institūciju izveide, esošu institūciju likvidācija vai reorganizācija, to ietekme uz institūcijas cilvēkresursiem	Likumprojekta izpilde rada ietekmi uz Ieslodzījuma vietu pārvaldes funkcijām un institucionālo struktūru. Nav nepieciešama jaunu institūciju izveide, bet gan esošās iestādes paplašināšana un personāla piesaiste.
3.	Cita informācija	Nav.

Iniciatīvas izstrādātāja Diāna Bergmane

KOPSAVILKUMS

1. Pēc Ieslodzījuma vietu pārvaldes datiem Latvijā atkārtoti ieslodzījumā nonāk vidēji 52% vīriešu, 41% sieviešu, kuri kaut reizi sodu ir izcietuši ieslodzījuma vietā.
2. No normatīvo aktu analīzes izriet, ka Latvijas penitenciārā sistēmā ietver sevī progresīvo sodu izpildi, kas iekļauj sevī personu, kas izcieš sodu, resocializāciju.
3. No teorijas apkopojuma tiek secināts, ka resocializāciju veic skolotāji, psihologi, sociologi un juristi, kuru galvenais uzdevums ir ieaudzināt individuāla jaunas dzīves vērtības.
4. No dokumentu un normatīvo aktu analīzes izriet, ka ieslodzīto resocializācija ieslodzījuma vietās balstās uz personas izaugsmi, vērtību maiņu un antisociālas uzvedības korekciju, lai samazinātu risku, ka nonākot brīvībā persona atkārtoti veiks noziedzīgo nodarījumu.
5. 2016. gadā Latvijā tika atklāts resocializācijas centrs ieslodzītajām personām atkarību mazināšanai, kas spēj uzņemt 200 no alkohola, narkotiskajām vai psihotropajām vielām atkarīgas resocializējamās personas vienlaikus.
6. No intervijas un fokusa grupas diskusijas rezultātu kopsavilkuma tiek secināts, ka nesen uzbūvētajā Olaines atkarīgo centrā ieslodzīto iesaiste nav paredzētā un maksimālais to skaits ir bijis 120.
7. Ņemot vērā to, ka Latvijas normatīvie akti paredz brīvprātīgu notiesāto iesaisti resocializācijas pasākumos, tajā skaitā arī atkarību mazināšanas programmā, centrs nespēj maksimāli efektīvi pildīt valsts noteiktās funkcijas.
8. Lai centrs pilnvērtīgi strādātu, nepieciešams ieviest izmaiņas likumdošanā, nosakot, ka tieši atkarīgo personu iesaiste kādā no Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra atkarību mazināšanas apakšprogrammām būtu obligāts pasākums, laikā, kad persona izcieš sodu ieslodzījuma vietā par noziedzīgā nodarījuma veikšanu un tādejādi izdarāmi sekojoši likuma grozījumi:
Noteikt Latvijas Soduzpildes kodeksa 61.⁸ panta pirmo daļu, sekojošā redakcijā *‘Notiesātā persona ir iesaistāma obligātā atkarību mazināšanas programmā, ja tai ir augsts alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu lietošanas risks. Atkarību mazināšanas programma ilgst līdz 12 mēnešiem un tiek īstenota, nodrošinot programmā iesaistīto notiesāto izolāciju no pārējiem notiesātajiem visā programmas īstenošanas laikā, ziņojumu par notiesāto sagatavo un nosūta ieslodzījuma vietas pārvaldes priekšnieks’*.

Izmantotā literatūra un avoti

Literatūra

1. Balode L.: Bijušo ieslodzīto resocializācijā jāiesaistās sabiedrībai. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/294438-bijuso-ieslodzito-resocializacija-jaiesaistas-sabiedribai-2018> [aplūkots 26.04.2021.]
2. Balode L.: Latvijas ieslodzījuma vietu attīstība. LV portāls, 17.05.2019. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/304350-latvijas-ieslodzijuma-vietu-attistiba-2019>[aplūkots 18.04.2021.]
3. Eiropas Savienības Padome. Pamatnostādnes es politikai attiecībā uz trešām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu. 2019. Pieejams: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12107-2019-INIT/lv/pdf> [aplūkots 07.04.2021.]
4. Kristapsone, S. Zinātniskā pētniecība studiju procesā. Rīga: Biznesa augstskola Turība. 2014.
5. Krūmiņš E., Pokšāns S. Brīvības atņemšanas soda izpilde. I daļa. Rīga, 1996.
6. Lauva O.: Smags vai sevišķi smags noziegums. LV portāls, 12.01.2021. Pieejams: <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/22104-smags-vai-seviski-smags-noziegums-2021> [aplūkots 09.04.2021.]
7. Latvijas Vēstnesis: Par reformu, ko prasa Eiropa un cilvēce. 18.01.2000., Nr. 13. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/323> [aplūkots 18.04.2021.]
8. LETA. Policija uztraukta par sevišķi smagu noziegumu pieaugumu Latvijā. 2018. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/zinas/269396-policija-uztraukta-par-seviski-smagu-noziegumu-pieaugumu-latvija> [aplūkots 18.04.2021.]
9. Luksa M. Brīvības atņemšana nav valsts atreibība. Ieslodzīto resocializācija. LV portāls, 21.05.2013. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/255700-brivibas-atnemsana-nav-valsts-atriebiba-ieslodzito-resocializacija-2013> [aplūkots 18.04.2021.]
10. Luste M.: Olaines cietuma atkarīgo centrs. 2016. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/121-atklas-atkarigo-centru-olaines-cietuma-2> [aplūkots 09.05.2021.]
11. Latvijas penitenciārai sistēmai 95 gadu jubileja. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/zinas/264813-latvijas-penitenciarajai-sistemai-95-gadu-jubileja/> [aplūkots 09.04.2021.]

12. LV portāls,. Bijušo ieslodzīto resocializācijā jāiesaistās sabiedrībai. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/294438-bijuso-ieslodzito-resocializacija-jaiesaistas-sabiedribai-2018> [aplūkots 06.04.2021.]
13. Ministru Kabinets: Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādnēm 2015.–2020. Gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/276740-par-ieslodzito-resocializacijas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam> [aplūkots 10.04.2021.]
14. Pamatnostādnēs ES politikai attiecībā uz trešajām valstīm par spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu. 2020. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2019/09/16/for-a-torture-free-world-council-reinforces-eu-policy-towards-third-countries-on-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading-treatment/> [aplūkots 11.05.2021.]
15. Tieslietu Ministrija. Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas 2015. gada publiskais pārskats. 2015. 15.lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/2452/download> [aplūkots 18.04.2021.]
16. Iekšlietu Ministrija. Pārskats par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu Latvijā 2020.gadā. 2020.
17. Ieslodzījuma vietu pārvalde: Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskais gada pārskats. 2015. Pieejams: <https://www.ievp.gov.lv/lv/gada-publiskie-parskati> [aplūkots 10.05.2021.]
18. Ieslodzījuma vietu pārvalde: Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskais gada pārskats. 2017. Pieejams: <https://www.ievp.gov.lv/lv/gada-publiskie-parskati> [aplūkots 10.05.2021.]
19. Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskais gada pārskats par 2019. gadu: Ieslodzīto statistika Latvijā. Pieejams: <https://www.ievp.gov.lv/lv/gada-publiskie-parskati> [aplūkots 07.05.2021.]
20. Valsts kontrole: Ieslodzīto resocializācija strādā tukšgaitā. 2019. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/valsts-kontrole-ieslodzito-resocializacija-strada-tuksgaita.a336612/> [aplūkots 18.04.2021.]
21. Zahars, V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija. 2008.
22. Becker-Pestka D. Organization of the education system of convicts in Poland. Pieejams: e-mentor :: Organization of the education system of convicts in Poland [aplūkots 10.05.2021.].
23. Center for Crime Prevention: Rehabilitation and Re-socialization Program for Former Prisoners and the Rules for its Implementation. Pieejams: <https://www.penalreform.org/blog/the-meaning-of-rehabilitation-resocialization-and-its-regulation/> [aplūkots 07.05.2021]
24. Conley D. An Introduction to Thinking like a Sociologist. New York: W.W. Norton, 2011.
25. Conley, D. You May Ask Yourself: An Introduction to Thinking like a Sociologist. New York: W.W. Norton, 2011.

26. Connaway, L.S. Basic Research Methods for Librarians. ABC-CLIO. 2010.
27. Dreisinger, B: I toured prisons around the world — and the system that seems the most relaxed is also one that works. Business Insider. Pieejams: <https://www.businessinsider.com/norways-prisons-are-better-than-the-american-prisons-2018-6> [aplūkots 07.05.2021.]
28. Ferguson, S. J. Mapping the Social Landscape: Readings in Sociology. Boston: McGraw-Hill, 2002.
29. Fox, J. Pease, B. Military Deployment, Masculinity and Trauma: Reviewing the Connections. The Journal of Men's Studies. 2012.
30. Gubrium, J. Handbook of Interview Research. Orlando University 2001.
31. Husak, D. The influence of antisocial environment on violent behavior of minors. Scientific Journal Chronicles of KUL, 2009.
32. Husak, D. Overcriminalization. The Limits of the Criminal Law. Oxford University Press, 2007.
33. Husak, D. The influence of antisocial environment on violent behavior of minors. Scientific Journal Chronicles of KUL. 2009.
34. Joks, K. In Norway a Prison Built On Second Chances. 2018. Pieejams: <https://www.npr.org/sections/parallels/2015/05/31/410532066/in-norway-a-prison-built-on-second-chances?t=1538119851827> [aplūkots 10.05.2021.]
35. Konoly, P. Inside The World's Toughest Prisons: Paul Connolly spent time in Poland's Piotrkow. 2015. Pieejams: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/tv/features/inside-the-worlds-toughest-prisons-paul-connolly-spent-time-in-polands-piotrkow-prison-for-channel-5-a6865826.html#r3z-addoor> [aplūkots 10.05.2021.]
36. Kutieпов, M.Y. Problematic issues of the activity of penitentiary facilities and their impact on the reformation and re-socialization of prisoners sentenced to imprisonment. Legal Scientific Electronic Journal. 2019.
37. Little W.: An Introduction to Sociology. Pieejams: <https://opentextbc.ca/introductiontosociology/chapter/chapter1-an-introduction-to-sociology/> [aplūkots 13.04.2021]
38. Monique, M., Hennink. Focus Group Discussion. Oxford University Press. 2013. p.16.
39. Oxford Reference: Desocialization. Pieejams: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095713125> [aplūkots 05.04.2021.]
40. Rössler W. Psychiatric rehabilitation today: an overview. World Psychiatry. 2006.

41. Silverman,D. Qualitative Research, 3rd edition, SAGE Publications Ltd. 2011.
Silverman,D. Qualitative Research, 3rd edition, SAGE Publications Ltd.2011.
42. Standart rules for the treatment of prisoners. Pieejams:
https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf [aplūkots 26.04.2021.]
43. The Norwegian prison where inmates are treated like people. 2013. Pieejams:
<https://www.theguardian.com/society/2013/feb/25/norwegian-prison-inmates-treated-like-people>
[aplūkots 09.05.2021.]
44. World prison Brief data. 2018. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/poland>
[aplūkots 07.05.2021.]

Normatīvie akti

45. Latvijas Sodū izpildes kodekss: LV likums. Pieņemts: 23.12.1970.[07.05.2021]
46. Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumi nr. 191. Pieņemts: 09.04.2013.[09.05.2021]
47. Noteikumi par kārtību, kādā sagatavo izziņu par soda izpildes gaitu, un tajā iekļaujamās informācijas saturu un apjomu: Ministru kabineta 2015. gada 30. jūnija noteikumi Nr.344. [08.05.2021.]
48. Ministru Kabinets. Par "Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepciju" (zaudējis spēku): LV likums.Pieņemts: 09.01.2009.Zaudē spēku: 24.09.2015.Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/186354-par-ar-brivibas-atnemsanas-sodu-notiesato-personu-resocializacijas-koncepciju> [aplūkots 09.04.2021.]

PIELIKUMI

Padziļinātā intervija ar Olaines cietuma (Latvijas cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra galveno inspektori, struktūrvienības vadītāju

Intervija notika 2021.gada 29. aprīlī

Iepazīšanās, ievads par padziļinātās intervijas norisi

1. Kad tika atklāts Olaines cietuma Atkarīgo centrs (turpmāk –Centrs)?

2016. gada 5. oktobrī.

2. Cik ilgu laika periodu esiet nodarbināta Atkarīgo centrā (turpmāk – Atkarīgo centrs)?

Esmu nodarbināta kopš Atkarīgo centra izveides un atklāšanas, proti, piecus gadus.

3. Cik notiesātās personas, ik gadu, piesakās uz resocializācijas programmu Atkarīgo centrā?

Piesakās vidēji ap 190-220 personu, bet Centrā nonāk ap 120 notiesātajiem vīriešiem un 50 notiesātās personas sievietes. Skaitis tā samazinās, jo ne reti piesakās arī personas, kas nav atkarīgas. Uzreiz atbildēšu uz jautājumu, kā tas tiek noteikts. Tātad, kad notiesātais, kas atrodas ieslodzījumā brīvprātīgi izlemj doties pie mums, viņš raksta iesniegumu IeVP priekšniekam ģenerālei Ilonai Spurei, pēc kā tad arī tās ieslodzījuma vietas atbildīgās personas, izvērtē vai persona, raugoties gan no drošības apstākļiem, gan risku un vajadzību novērtējumā sniegtās informācijas, atbilst iesaistei kādā no Centra atkarību mazināšanas apakšprogrammām.

4. Kas nepieciešams, lai persona varētu doties uz Centru?

Pats galvenais noteikums ir notiesātās personas vēlme piedalīties šajā programmā, un te arī parādās pirmais “klupšanas akmens”, ko pamanījām jau 2017. gadā, ka šī brīža normatīvai regulējums notiesātai personai dod izvēles iespēju, tādejādi tikai ar personas piekrišanu var sākties šis process. Ņemot vērā to, ka ieslodzījuma vietās diemžēl vēl joprojām ieslodzīto vidū valda cietumu subkultūra un valda uzskats, ka katram sevis cenošam “cietumniekam” ir jāizcieš sods no tā termiņa sākuma līdz beigām, līdz ar to pašlaik ir situācija, ka pie mums brauc personas, kas cietumos skaitās neitrālas, vai atstumtas. Centrā ir 200 vietas, bet maksimālais ieslodzīto skaits kopā ar sievietēm bija, kā tagad atceros augusta mēnesī 2018. gadā 84 notiesātās personas. Tā pat nav puse. Līdz brīdim, kamēr valstī nebija pasludināti dažādi

ierobežojumi saistībā ar COVID19 pandēmiju, katru mēnesi devos uz vienu ieslodzījuma vietu, lai tur esošajiem atkarīgajiem prezentētu ideju par mūsu Centru un aicinātu viņus apdomāties un beidzot sākt, ko darīt, lai mainītu savu kriminogēno un pro-sociālo uzvedību. Šo gadu laikā esmu izstrādājusi arī bukletu par Centru un tā atkarību mazināšanas programmām, lai notiesātie visās Latvijas ieslodzījuma vietās par mums uzzinātu.

5. Cik ilgā laika periodā persona var apgūt resocializēšanos atkarību mazināšanas programmā?

Katrai notiesātai personai resocializācijas periods var būt atšķirīgs, bet vidēji tas ir 4-7 mēneši, mēnesis Izvērtēšanas nodaļā un tālāk tad jau attiecīgi pārējais laiks kādā no divām centrā praktizētajām atkarību mazināšanas apakšprogrammām, kas, savukārt, aprobētas no Norvēģijas un Polijas ieslodzījuma vietām.

6. Cik vidēji notiesāto personu netiek uzņemti atkarību mazināšanas programmā? Kādi ir būtiskākie iemesli?

Netiek uzņemti aptuveni 20%. Galvenie iemesli – ieslodzītais atbraucis no tā saucamās subkultūras “augstākajiem plaukiem”, notiesātajam netiek konstatēta atkarība, notiesātais neievēro centra iekšējos kārtības noteikumus, notiesātais nav motivēts piedalīties nodarbībās un nav apmierināts ar noteikto dienas plānu, jo ieslodzījuma vietās viņi lielākoties nedara neko, savukārt, atbraucot pie mums katra darba diena ir pilna ar dažādām nodarbībām un aktivitātēm. Papildus vēlos norādīt, ka ir arī tādi notiesātie, kurus diemžēl pie mums “motivē” doties atbildīgie darbinieki no citām ieslodzījuma vietām, jo viņiem, veicot savus darba pienākumus tas ir jādara, bet to darot viņi izvēlās vienalga, kuru notiesāto, galvenais, lai tikai viņš piekrikt atbraukt, lielākoties tie ir nemotivēti, gados veci notiesātie, kuri ir agresīvi un rupji, kā arī pilnīgi neko savā dzīvē nevēlas mainīt.

7. Kāds, Jūsaprāt, ir galvenais mērķis un ieguvums izveidojot Atkarīgo centru un ieviešot atkarību mazināšanas programmu?

Ņemot vērā ārvalstu pieredzi un rezultātus, ieviešot šo resocializācijas programmu Latvijā un izveidojot Atkarīgo centru, notiesātai personai ir brīvas izvēles iespējas nonākt Atkarīgo centrā, kur dažādu speciālistu uzraudzībā ar notiesāto tiek strādāts un galvenais darbības mērķis ir vērsts uz to, lai notiesātā persona tiktu izolēta no narkotiskajām un psihotropajām vielām un pēc veiksmīgas resocializācijas programmas apgūšanas, nepastrādātu atkārtotu noziedzīgu nodarījumu.

Šī programma darbojas uz brīvprātības principa, neviena notiesātā persona pret viņas gribu netiek paturēta Atkarīgo centrā, bet ņemot vērā programmas rezultātus un statistiku, ir

redzams, ka šo personu atkārtoti pastrādāti noziedzīgi nodarījumi ir procentuāli mazāki, pretēji personām, kuras izciešot sodu, nav izmantojošas iespēju piedalīties šajā resocializācijas programmā.

8. Vai šī resocializācijas programma būtu ieviešama kā obligāta Latvijas sodu izpildes kodeksā? Kādas ir Jūsu domas?

Manuprāt, personām, kuras pastrādā noziedzīgu nodarījumu narkotisko un psihotropo vielu ietekmē šī resocializācijas programma būtu jānosaka kā obligāta, jo manā darba pieredzē būtiskākais novērojums ir notiesāto personu progress - vēlme mainīt un uzlabot savu dzīves kvalitāti, neatkārtot pieļautās kļūdas, vēlme norobežoties no atkarību izraisošām vielām, ko lielā mērā šīs personas apzinās saņemot Atkarīgo centra psihologu un citu speciālistu konsultācijas resocializācijas programmas ietvaros. Jāpiemin, ka resocializācijas process nebūt nav viegls – tā ir disciplīna, centieni laboties, dienas režīms un kārtība, tā māca prasmes un motivāciju dzīvot patstāvīgi bez noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, tādejādi ir personas, kuras neiztur šo programmu vai gluži pretēji, tai nevēlas pieteikties.

9. Kāda, Jūsaprāt, būtu galvenā problēma, ar kuru nāktos saskarties, ieviešot šo programmu, kā obligātu?

Ja šo jautājumu vērtējam no Atkarīgo centra viedokļa, tad ļoti liels procents notiesāto personu (ar šo domāju to notiesāto personu daļu, kuri nevēlas pieteikties resocializācijas programmai) izrādītu izteiktu pretestību un nevēlētos pakļauties, jo kā jau minēju līdz šim personai ir bijusi brīva izvēles iespēja uzturēties Atkarīgo centrā, būtu jāievieš notiesāto personu sagatavošanas nodaļa, kur notiesātās personas varētu rehabilitēties jauniem noteikumiem un režīmam, iepazīstināti ar programmu u.tml.

Paldies par sniegtajām atbildēm!

Fokusa grupas diskusija ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas darbiniekiem un amatpersonām

Fokusa grupas diskusija par amatpersonu veicamajiem pienākumiem, novērojumiem, iespējamajā problēmām darbā ar atkarīgām notiesātajām personām.

Diskusijas notika 2021.gada 30.aprīlī sešām centra amatpersonām.

1.Lūdzu, sniedziet informāciju cik ilgi strādājat Centrā un kāds ir Jūsu amats.

Divi dalībnieki – kopš tā atvēršanas, vecākie inspektori (kontaktpersonas).

Viens dalībnieks – kopš tā atvēršanas, vecākais inspektors (psihologs).

Divi dalībnieki – četrus gadus, vecākie inspektori (kontaktpersonas).

Viens dalībnieks divus gadus, vecākais inspektors (psihologs).

2.Lūdzu, raksturojiet kā Jūs vērtējat savas darbavietas nozīmi, raugoties kopējā Latvijas penitenciārajā sistēmā.

Fokusa grupas diskusijas psihologi norādīja, ka viņu darbavietas nozīme visā Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā ir neatsverams atbalsts kopējai ieslodzīto resocializācijai. Kā norādīja psihologi, lielākoties notiesātie atgriežas ieslodzījuma vietā, jo ir atkarīgi un viņu atkarība ievieļ atpakaļ viņus gan kriminogēnā vidē, gan sniedz stimulu veikt atkārtoti noziedzīgos nodarījumus. Personām, kas ir atkarīgas, bez darba ar savu problēmu, nav iespējas izkļūt no šī apburtā loka, līdz ar to cietumu dzīve kļūst par viņu dzīvesveidu. Tikai piecus gadus atpakaļ atvērtais Centrs, noteikti ir kā glābiņš lielai daļai Latvijas ieslodzīto personu, galvenais, lai viņas šo iespēju izmantotu.

Savukārt, vecākie inspektori (kontaktpersonas) norādīja, ka Centrs ir vieta uz, kuru jānododas tiem ieslodzītajiem, kas ir atkarīgi un vēlas vairāk nesaistīt savu dzīvi ar ieslodzījuma vietām.

Viens no fokusa grupas dalībniekiem, norādīja, ka Centrs ir labo pārmaiņu laboratorija.

3.Nemot vērā līdzšinējo pieredzi, strādājot Centrā, kādus trūkumus esat novērojuši, kurus būtu iespējams mainīt?

Divi no fokusa grupas dalībniekiem norādīja, ka problēmas ir ar notiesāto personu motivāciju, jo nereti tos mudina, doties uz Centru tieši citu ieslodzījuma vietu dalībnieki. Viņi

arī norādīja, ka nereti problēmas ir ar to, ka persona, nemaz nav atkarīga, bet uz Centru ierodas, lai apskatītu kā tas strādā, kādi ir apstākļi u.tml.

Savukārt, četri no fokusa grupas dalībniekiem norādīja, ka galvenā problēma ir mazais notiesāto skaits, kas ierodas Centrā. Visi dalībnieki norādīja, ka viņi noteikti vēlētos, lai tik efektīva resocializācijas programma ar jaunu ēku un apmācītu personālu, spētu pildīt savas funkcijas par 100%, ne vidēji 25-30%, kā tas ir līdz šim.

Divi no fokusa grupas dalībniekiem vecākie inspektori (kontaktpersonas) sniedza atbildes, ka diemžēl, bet, galvenokārt, no ieslodzījuma vietām uz centru nedodas personas, kurām iesaiste atkarību mazināšanas programmā būtu kā iespēja vairāk neatgriezties ieslodzījuma vietā. Galvenais faktors kāpēc personas nedodas uz Centru ir brīvprātības princips un tas, ka, neskatoties uz līdzšinējo ieslodzījuma vietu modernizāciju, ieslodzīto personu vidū vēl joprojām pastāv subkultūra, kas ietekmē to došanos uz Centru. Kā norādīja viņš no fokusa grupas dalībniekiem, neviens no tā saucamā cietuma “obšaka” nevēlas, lai ieslodzītie, kas ir augstāk stāvoši, dotos uz Centru, jo tā viņi pazaudētu viņu ieguldījumu “kopējā kontā”, kā arī, protams, “īstam zekam” savs soda termiņš ir jāizcieš no tā sākuma līdz beigām.

4. Kādi Jūsaprāt būtu iespējamie risinājumi, lai novērstu iepriekšējā jautājumā sniegto atbilžu norādītos trūkumus?

Fokusa grupas divi dalībnieki, kas norādīja, ka galvenā problēma ir notiesāto motivācija, kā iespējamo risinājumu norādīja papildus kontroli no vadības, tieši citās ieslodzījuma vietās attiecībā uz atbildīgajām personām, kas virza notiesātos uz Centru.

Fokusa grupas četri dalībnieki, kas norādīja uz problēmu saistībā ar mazo notiesāto iesaisti centrā, norādīja, ka noteikti ir nepieciešamas izmaiņas normatīvo aktu sistēmā, nosakot, ka personām, kas pastrādājušas noziedzīgo nodarījumu alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē, kā arī personām, kam notiesāto risku un vajadzību novērtējumā konstatēts vidējs vai augsts atkarības risks būtu obligāti rindas kārtībā jāiziet kāda no centra atkarību mazināšanas programmas apakšprogrammām, vai labākajā gadījumā abas programmas.

5. Vai Jūsaprāt, novērsos trūkumus, mazinātos recidīva (tiek rakstīts par jebkuru jaunu, tīši izdarītu noziedzīgu nodarījumu), statistikas rādītāji un ieslodzītās personas nenonāktu atpakaļ ieslodzījuma vietā dēļ tā, ka noziedzīgais nodarījums veikts alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē?

Šajā jautājumā visi fokusa grupas dalībnieki atbildēja ar viennozīmīgu, jā.

Paldies par Jūsu atsaucību!

**KĀDI IR IEMESLI, KAS VARĒTU ATTURĒT
PERSONU NEDOTIES UZ CENTRU?**

Pilnīgi nekādi! Persona, kura attaisnojas, ka uz centru nevar braukt dēļ dažādiem apstākļiem, diemžēl, ir pakļauta citiem. Ja Tu neesi gatavs atteikties no citu personu ietekmes, iespējams, vēl neesi gatavs mainīt savu dzīvi.

Piemēram: Visiem zināmais aizbildinājums – es nekad nevaru zināt, kas ar mani būs! Iešu ar draudzeni, kāds viņai uzbruks, es aizstāvēšos un tikšu atkal cietumā. Tad tik būs, ja nonākšu atpakaļ ieslodzījumā! Nekas nebūs, parādiet statistiku, cik tādi gadījumi reāli ir dzīvē un pieejamajās tiesu statistikās?

Parasti persona atkārtoti nonāk ieslodzījumā, jo turpina būt savas atkarības vergs. Kad persona iemācās vadīt sevi, tad arī dzīvē nenotiek atgadījumi, kas noved pie atkārtotas likumpārkāpšanas. Tā ir katra personīgā izvēle pavadīt lielāko dzīves daļu ieslodzījumā un iekļauties tajā vidē vai beidzot sākt kaut ko darīt, lai mainītu savu nākotni.

CIK BIEŽI VAR SMĒĶĒT CENTRĀ?

Smēķēt var tad, kad notiek pastaigas laukā.
Smēķēt iekštelpās – aizliegts!

**OLAINES
CIETUMA
ATKARĪGO
CENTRS**

**JAUTĀJUMI
UN ATBILDES**

**MĒS ESAM ATKARĪGI NO VESELĪGA
DZĪVESVEIDA UN GŪSTAM BAUDU
NO MĒRĶU SASNIEGŠANAS, JAUNU
ATTIECĪBU VEIDOŠANAS,
JAUNU IZAICINĀJUMU
PIENĒMŠANAS!**

Līdzfinansē
Eiropas Savienības
Erasmus+ programma

KĀDAM IR JĀBŪT POTENCIĀLĀ KLIENTA VECUMAM, LAI VARĒTU DOTIES UZ CENTRU?

Jebkura notiesātā persona, kura sasniegusi pilngadību.

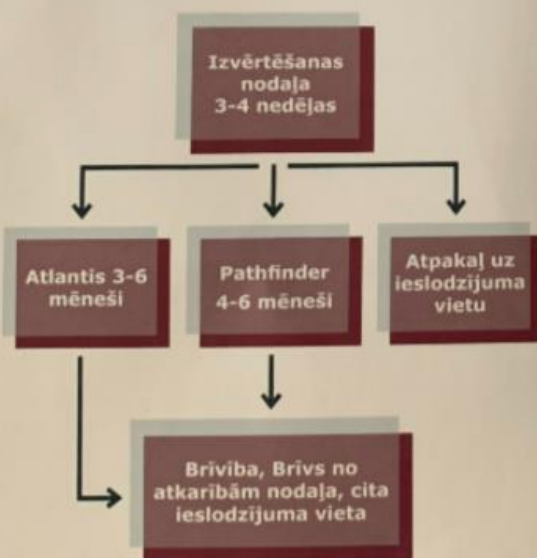
Centrā tiek uzņemtas personas: kurām resocializācijas plānā ir ieteikts darbs ar atkarību.

Tās ir personas, kurām ir grūtības un problēmas ar alkoholu, narkotiskajām un psihotropajām vielām, vai personas, kuras izdarījušas noziedzīgo nodarījumu alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē.

PERSONAS CEĻŠ CENTRĀ CIK ILGU LAIKA PERIODU PERSONA VAR ATRASTIES CENTRĀ?

Persona var atrasties centrā līdz vienam gadam.

KAS NOTIEK IZVĒRTĒŠANAS NODAĻĀ?

NODAĻAS GALVENAIS UZDEVUMS IR IZVĒRTĒT PERSONAS MOTIVĀCIJU UN ATKARĪBAS VEIDU, TĀS LĪMENI.

► Atrodies Izvērtēšanas nodaļā, darba dienās notiek obligātās nodarbības, sporta un papildu nodarbības.

► Nodaļā atrodas dažādas galda spēles, kas tiek spēlētas brīvajā laikā.

► Izvērtēšanas nodaļā psihologs veic katras personas izpēti procesu. Tāpat personai tiek piesaistīta kontaktpersona, kas veic ar viņu individuālas pārrunas un uzdod mājasdarbus.

► Kad ir pagājušas 3-4 nedējas, nodaļā notiek izvērtēšanas komisija. Ja lēmums ir pozitīvs, personai pēc komisijas paziņo uz kuru nodaļu viņa tiks virzīta.

► Personai nav jāuztraucās, ka ar kaut ko netiks galā. Jauni apstākļi, jauni cilvēki apkārt, jauna vide, kurā persona uzturās - tas viss būs jauns, bet tas, iespējams, būs jauns sākums arī jaunai dzīvei bez atkarībām. Nodaļā personas viena otru atbalsta. Nav jābaidās, ka kaut kas nesanāks, jābaidās ir no tā, ka nav vēlmes, ko uzsākt, lai strādātu ar savām problēmām.

KAS NOTIEK ATLANTIS PROGRAMMĀ?

NODAĻAS GALVENAIS UZDEVUMS IR LIKT SAPRAST PERSONAI, KĀDU LOMU ATKARĪBA SPĒLĒ VIŅA DZĪVĒ.

Pēc Izvērtēšanas nodaļas, ja persona tiek sekmīgi virzīta tālāk un ir nepieciešams darbs ar atkārtotas lietošanas risku, persona dodas uz apakšprogrammu **Atlantis**, kurā gandrīz katru darba dienu notiek nodarbības ar psihologu un kontaktpersonu grupās un individuāli (ja nepieciešams). Personas strādā ar savu pagātni un tagadni. Protams, katrai personai tiek piesaistīta viena kontaktpersona, kura viņu atbalsta visu laika periodu, kamēr persona atrodas nodaļā.

KAS NOTIEK PATHFINDER PROGRAMMĀ?

NODAĻAS GALVENAIS UZDEVUMS IR ATTĪSTĪT PERSONAS PRASMES, KAS NEPIECIEŠAMAS DZĪVEI BEZ ATKARĪBAS.

Ja ir nepieciešams darbs ar sociālajām prasmēm un atlikušais soda izciešanas termiņš vai laiks līdz nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai ir 4-6 mēneši, personu var virzīt uz apakšprogrammu **Pathfinder**, kurā viņa strādā ar tagadnes un nākotnes problēmu sakārtošanu. Ja ir pozitīva attieksme un sekmīga piedalīšanās programmā, ir iespēja reizi mēnesī kopā ar kontaktpersonu īslaicīgi atstāt centru un doties ārpus tā – doties uz kādu no valsts iestādēm, nokārtot dokumentus, apmeklēt kādu kultūras vai sporta pasākumu, doties pastaigā pa pilsētu, doties izbraucienā ar velosipēdu u.c.

Nodaļās, kurās tiek realizēta programma Pathfinder reizi mēnesī var satikties ar ģimeni. Aptuvenais satikšanās laiks 4-6 stundas.

KAS NOTIEK PĒC TAM?

Pēc tam, ja persona vēlas un izrāda iniciatīvu turpināt pastiprināti strādāt ar savu atkarību, viņu var nosūtīt uz izolētu nodaļu *Brīvs no atkarībām* kādā no Latvijas ieslodzījuma vietām. Šajās nodaļās personas tiek izvietotas atsevišķi no pārējiem ieslodzītajiem.

KAS IR CENTRĀ?

Centrā ir plaša sporta zāle, spēļu telpa, kurā personas var spēlēt biljardu, novusu, galda futbolu. Centra bibliotēka, tāpat kā sporta zāle, ir iestādes lepnums, jo grāmatas ir latviešu, krievu un arī angļu valodās. Piedāvājuma klāstā ikviens lasītājs atradīs sev ko interesantu.

Centrā ir unikāla iespēja apgūt mūzikas instrumentu spēli. Centra īpašumā ir klavieres, ģitāras, akordeoni un bungas.

KO PERSONAS DARA BRĪVAJĀ LAIKĀ?

Apgūst gatavošanos svētkiem, to svinēšanu. Rīko sporta spēļu, dambretes, šaha turnīrus, lasa grāmatas. Dara papildus darbus, kurus uzdod darbinieki, lai pilnvērtīgi piepildītu savu ikdienu.

KAS NAV CENTRĀ?

Personu dzīvojamajās istabās nav TV/datoru vai spēļu konsoļu. Lielais TV ir katras nodaļas resocializācijas telpā. Centrā nav atsevišķas nodaļas tiem, kuri ir atkarīgi no azartspēlēm.

Centrā nav iespējams saņemt pienesumus un nav arī īslaicīgās un ilgstošās satikšanās, kā tas ir citās ieslodzījuma vietās.

DAŽĀDI JAUTĀJUMI KĀDAI IR JĀBŪT PERSONAS UZVEDĪBAI CENTRĀ ?

Personai, kas ierodas centrā ir jāievēro Ministru kabineta 23.noteikumi *"Iekšējās kārtības noteikumi brīvības atņemšanas iestādes struktūrvienībā, kurā tiek īstenota resocializācijas programma atkarību mazināšanai"*.

Personai ir jāciens visi apkārtējie, jāievēro katras nodaļas noteikumi, pilnvertīgi jāiesaistās katras nodaļas un centra aktivitātēs.

CIK LABI IR JĀPĀRZINA LATVIEŠU VALODA?

Nodarbības un programmu mājasdarbi ir latviešu valodā, bet nav jāuztraucas par to, ka latviešu valodas rakstība nav zināma un arī kopējās zināšanas ir vājas.

Svarīgi ir tas, lai persona pati vēlas apgūt latviešu valodu. Jau ierodoties centra Izvērtēšanas nodaļā, tiek piedāvāti papildu uzdevumi latviešu valodas gramatikas apgūšanai, kā arī darbinieki ir pretimnākoši un sākuma periodā savā dzimtajā valodā nevienam neliedz sarunāties, bet draudzīgi aicina censties mēģināt runāt latviešu valodā.

KAS NOTIEK AR PAKĀPĒM?

Katru mēnesi Olaines cietumā notiek komisija, kurā tiek izskatīti ieslodzīto personu iesniegumi par cietuma režīma pakāpju maiņu. Centrā personu virzīšanās pa pakāpēm notiek tāpat kā visos cietumos. Protams, kad pienāk termiņš persona var pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

VAI PASTĀV SADARBĪBA AR CENTRA DARBINIEKIEM, KAD PERSONA ATBRĪVOJAS?

Pēc atbrīvošanās persona var lūgt, lai viņu uzņem kāda no vietām Latvijā, kurās uzturās atkarīgās personas (Ratnieki, Lediņi, Bruknas muiža u.tml.).

Tāpat ir iespējama saziņa ar kapelānu, centra priekšnieci un tās nodaļas darbiniekiem, kurā persona uzturējās.

Centrā strādā sociālais darbinieks, kurš palīdz risināt jautājumus, kas saistīti ar sociālo palīdzību no valsts puses, kad personas atbrīvojas.

KĀ AR PIENESUMIEM?

Ja persona mācās, viņai ir atļauts no brīvības saņemt mācību materiālus. Tas arī viss.

Pārtikas, higiēnas, ikdienas preces var iegādāties cietuma veikalā vienu reizi nedēļā. Kad persona no Izvērtēšanas nodaļas dodas uz citu nodaļu, viņai tiek izsniegts sezonai atbilstošs apģērbs (kā arī sporta apavi – kedas).

*Ja persona plāno doties uz centru, jāpadomā par sporta apavu līdzīgu ņemšanu, higiēnas precēm un apģērbu. Tāpat jāatceras, ka centrā strādāt nav iespējams, tas nozīmē, ka finansiāls atbalsts būs atkarīgs tikai no sev tuvo cilvēku puses, kuri atrodas un gaida personu brīvībā.

Bakalaura darbs ‘’Ieslodzīto personu resocializācija atkarību mazināšanas programmā, tās attīstības tendences un personas integrācija sabiedrībā pēc soda izciešanas

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Diāna Bergmane 25.05.2021

**ŠIS DOKUMENTS IR PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU
UN SATUR LAIKA ZĪMOGU**